

PATAI SZABOLCS - SZABÓ SAROLTA ÉDUA
Az érvénytelenített nemzetközi kereskedelmi választottbírószági ítéletek elismerése és végrehajtása¹

„Ideas move the world, not know-how.”

/Jan Paulsson/

I. Bevezetés

„A választottbíráskodás nagy paradoxona abban rejlik, hogy pont azoknak a közhatalmi szerveknek a támogatását igényli, amelyektől szabadulni akar.”² Ez a nagy paradoxon ölt testet a nemzetközi kereskedelmi választottbírószági ítéletek feletti állami kontroll formájáról, mértékéről és jogosultságáról szóló, szűnni nem akaró vitákban is. Feloldhatatlannak tűnik ugyanis az az ellentmondás, hogy míg a választottbírószág egy az állami bíróságokkal konkurens intézménynek látszik, amelyet a felek az állami út alternatívájaként, azt helyettesítendő választanak, az utolsó szó mégis az államoké marad azzal kapcsolatban, hogy mit szabad, és mit nem a választottbírószági homokozóban.

A nemzetközi kereskedelmi választottbírószági ítéletek feletti állami kontroll rendszerének kialakításakor a szabályozónak egy vékony mezsgyén egyensúlyozva kell megtalálnia az optimumot, mert a túlzott mértékű kontroll esetén a nemzetközi kereskedelmi szereplők elvesztik a bizalmukat, mert félnek a semlegesség és pártatlanság csorbulásától, míg a kontroll túl alacsony szintje mellett a bizalomvesztés oka az ellenőrizhetetlenségből fakadó önkényről és helyrehozhatatlan hibáktól való félelem.

A nemzetközi kereskedelmi választottbírószági ítéletek feletti állami kontroll kérdése azért is egy oly sokat vitatott kérdés, mert annak, azáltal hogy a választottbíráskodás leginkább praktikus felszínétől egészen annak a legmélyebb dogmatikai, metafizikai szférájáig ível, az érdekviszonyok kibékíthetetlennek tűnő sokaságát kell összehangolnia.

A jelen dolgozat célja, hogy rámutasson arra, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbírószági ítéletek feletti kontrollal kapcsolatos viták valójában feloldhatók, a konszenzushoz vezető út pedig jól feltett kérdésekkel van kiköveztve. Ennek megfelelően a dolgozat strukturális szervezőerejét az állami kontrollra vonatkozó egyre koncentráltabban megfogalmazott kérdések dialektikája adja.

Elsőként az állami kontrollal kapcsolatos kérdésnek a jogirodalomban legelterjedtebb megfogalmazásából indulunk ki. Eszerint a kérdés arra vonatkozik, hogy végrehajthatók-e az érvénytelenített nemzetközi kereskedelmi

¹ A dolgozat a XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam- és Jogtudományi Szekciója Polgári eljárásjog tagozatában II. helyezést ért el. Konzulens: Dr. Varga István, tanszékvezető, habilitált egyetemi docens.

² PAULSSON (2011) 292.

választottbíróági ítéletek.³ Ez alapján a kérdésfeltevés alapján a vita feloldhatatlannak tűnik, mert az egymásnak feszülő álláspontok a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás természetéről alkotott konkuráló felfogásokon alapszanak, amely felfogások között kizárólag értékalapon lehet választani.⁴ Ezt követően azonban rámutatunk arra, hogy a kérdés első megfogalmazása valójában helytelen, mert az érvénytelenítés hatálya nem tehető önállóan kérdésessé, amiből az következik, hogy az állami kontrollal kapcsolatos vita tulajdonképpen az érvénytelenítés jogintézményének létjogosultságára vonatkozik. A kérdés ilyen megfogalmazása máris közelebb visz minket a konszenzushoz, mert az államok és a felek érdekeinek mérlegelése alapján egyértelműen kimondható, hogy az érvénytelenítés lehetőségére mindenképpen szükség van, hiszen anélkül a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás a felek számára népszerűtlen és költséges hazardjátékká torzulna.

Ezt követően a vita fókuszra már csak arra a jelentősen szűkebb kérdésre irányul, hogy ki legyen jogosult az extraterritoriális hatályú érvénytelenítési jogkör gyakorlására. Ezzel kapcsolatban a dolgozat két álláspontot ütköztet, az egyik szerint a székhely kizárólagos joga az érvénytelenítés, a másik pedig egy erre a célra létrehozott nemzetközi szervre telepíti ezt a hatáskört.

Mindkét álláspont következetes a saját rendszerén belül, így tehát a köztük lévő választás a jelen dolgozat keretein belül nem eldönthető értékválasztás. Az a kirajzolódni látszó tendencia azonban mégis felvillantható, amely szerint a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás nemzetközi jellege egyre inkább kidomborodik, ezzel sugallva, hogy annak jövője az államok közösségének, és nem pedig azok sokaságának kezében van.

II. Első kérdés – Végrehajthatók-e az érvénytelenített választottbíróági ítéletek?

A dolgozat első felében a nemzetközi kereskedelmi választottbíróági ítéletek feletti állami kontroll rendszerének felépítésére és működésére vonatkozó kérdés első változatát, azaz azt vizsgáljuk, hogy végrehajthatók-e az érvénytelenített nemzetközi kereskedelmi választottbíróági ítéletek.

1 Válaszkeresés első útja – állami gyakorlatok

Az érvénytelenített nemzetközi kereskedelmi választottbíróági ítéletek végrehajthatóságával kapcsolatos kérdésre evidensnek tűnik a választ először a vonatkozó állami gyakorlatok feltárásán és vizsgálatán keresztül keresni.

A nemzeti választottbíráskodás működési mechanizmusához szokott józanésszel gondolkodva magától értetődőnek tűnhet a válasz, hogy az érvénytelenített ítéletek végrehajthatatlanok. Ezzel szemben, a székhely államának bírósága által érvénytelenített nemzetközi kereskedelmi választottbíróági ítéletek

³ DRAHOZAL (2000) 451.; MAYER, P. (2001) 165.; VAN DEN BERG (1999) 30.

⁴ GAILLARD (2013) 131.

elismerésével, illetve végrehajtásával⁵ kapcsolatos állami gyakorlatok meglehetősen diverz képet mutatnak.

Vannak olyan államok⁶, amelyek az érvénytelenített választottbíróági ítéleteket nem hajtják végre, csak és kizárólag az olyan nagyon szélsőséges esetekben, amikor az érvénytelenítés iránt zajló bírósági eljárás olyan jelentős hibától szenved (például egyértelmű korrupció) amelynek következtében az alapvetően ellentétes a végrehajtás államának közrendjével.⁷

Ezt a gyakorlatot követi például az utóbbi 15 évben az Amerikai Egyesült Államok.⁸ Az érvénytelenített választottbíróági ítélet elismerését megtagadó legjelentősebb amerikai esetek a *Baker Marine*, a *Spier* és a *TermoRio* ügyek voltak. A *TermoRio* ügyben – amikor egy Kolumbiában érvénytelenített választottbíróági ítélet végrehajtását kérték az amerikai bíróságtól – a Kerületi Bíróság kimondta, hogy „a felperesek nem kérhetik a választottbíróági ítéletük végrehajtását, kivéve, ha a kolumbiai bíróságok döntése amerikai közrendet sért.”⁹ Ezt a Fellebbviteli Bíróság is megerősítette, amikor kijelentette, hogy „egy választottbíróági ítélet nem hajtható végre a többi [New York-i Egyezményben¹⁰ részes] szerződő államban, ha azt az ítélet meghozatalának helye szerinti állam hatóságai jogszerűen érvénytelenítették.”¹¹

Hasonló gyakorlatot követnek a német bíróságok is. A rostocki¹² és a drezdai¹³ Oberlandesgericht is alapította már a választottbíróági ítélet elismerésének megtagadását arra, hogy a választottbíróági ítéletet a székhely államában érvénytelenítették.

Az olasz Polgári eljárásjogi törvénykönyv alapján a választottbíróági ítélet érvénytelenítése esetén az olasz bíróságoknak is kötelező megtagadniuk a választottbíróági ítélet végrehajtását.¹⁴

Hagyományosan az angol bíróságok is elutasítják az érvénytelenített választottbíróági ítéletek végrehajtását.¹⁵

Az államok egy másik csoportja szerint az érvénytelenített külföldi választottbíróági ítéletek elismerése kapcsán az vizsgálendő, hogy az érvénytelenítő bírósági ítéletet milyen okokra alapították. Azon államok bíróságai, amelyek ezt a

⁵ Fontos különbséget tenni az elismerés és a végrehajtás között. A New York-i Egyezmény megtevesztő kifejezéshasználattól („elismerés és végrehajtás”) eltérően az 1927-es Genfi Egyezmény szerencsésebb szövegéből („elismerés vagy végrehajtás”) jobban kitűnik a két fogalom különbözősége. Egy ítélet ugyanis elismerhető anélkül is, hogy a végrehajtását kérnénk, míg a végrehajtás természetesen magában foglalja az elismerést is. A teljesen pontos megfogalmazással tehát „elismerés” illetve „elismerés és végrehajtás” lenne a két fogalom. REDFERN–HUNTER (2009) 627.; Mint ahogy az általunk felhasznált irodalomban és esetekben is eltérő, hogy melyik jogintézményről van szó, úgy a dolgozatunkban is váltakozva beszélünk elismerésről illetve végrehajtásról is, azonban megjegyezzük, hogy a vizsgált probléma szempontjából a két fogalom között nincsen különbség.

⁶ Ez a legszélesebb körben elfogadott felfogás. KRONKE (2010) 326.

⁷ DRAHOZAL (2000) 55. l.

⁸ DONOVAN (2009) 92.

⁹ GAILLARD (2013) 124.

¹⁰ *A külföldi választottbíróági ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. július 10-én kelt Egyezmény*, Magyarországon az 1962. évi 25. törvényerejű rendelettel kihirdetve.

¹¹ *TermoRio* 963.

¹² *Oberlandesgericht, Rostock.*

¹³ *Oberlandesgericht, Dresden.*

¹⁴ *Codice di procedura civile* 840. § (5) bekezdés.

¹⁵ MANN (1984) 196.

gyakorlatot követik, csak abban az esetben tagadják meg a választottbíróági ítélet elismerését, ha az érvénytelenítés alapjául szolgáló okok a végrehajtó állam jogrendje szerint egyébként is megtagadási oknak minősülnének. Ezt a felfogást teszi kötelezővé az Európai Egyezmény¹⁶ a részes tagállamok számára, amikor is előírja, hogy a hatálya alá tartozó ügyekben az államok az érvénytelenített választottbíróági ítélet elismerését csak a IX. cikkben meghatározott okokból történő érvénytelenítés esetén tagadhatják meg.¹⁷

Az Európai Egyezmény e rendelkezésére alapítva ismert el az osztrák Oberster Gerichtshof egy Szlovéniában, a székhely államában közrendbe ütközés miatt érvénytelenített választottbíróági ítéletet.¹⁸

A harmadik megközelítés szerint semmilyen akadálya nincs annak, hogy egy a székhely államában érvénytelenített választottbíróági ítéletet egy másik államban elismerjenek, illetve végrehajtsanak. Az ezt a felfogást valló államok gyakorlata szerint az érvénytelenítő ítélet legfeljebb úgy tekintendő, mint egy külföldi bírósági ítélet, amelynek semmilyen hatása nincs a választottbíróági ítéletre, illetve az államoknak a New York-i Egyezményből fakadó, a külföldi választottbíróági ítélet végrehajtását előíró köteletségére.

A francia bíróságok már régóta úgy tartják, hogy a választottbíróág székhelyén érvénytelenített választottbíróági ítélet elismerhető Franciaországban.¹⁹ 1984-ben a Norsolor ügyben²⁰ a Semmítőszék megváltoztatta a Fellebbviteli Bíróság azon határozatát, amely New York-i Egyezmény V. cikk 1. bekezdés e) pontjára (amely lehetőséget ad az elismerés és a végrehajtás megtagadására, amennyiben a választottbíróági ítéletet érvénytelenítették) alapította egy Ausztriában érvénytelenített választottbíróági ítélet elismerésének megtagadását.²¹ A Semmítőszék az Egyezmény VII. cikkének felhatalmazása alapján a végrehajtást kérőre kedvezőbb feltételeket megállapító francia nemzeti jogot, azaz az akkor hatályos új Polgári Ejárásjogi Törvénykönyv 1502. cikkét tekintette irányadónak, és arra utasította az elsőfokú bíróságot, hogy állapítsa meg, hogy a választottbíróági ítélet végrehajtható-e e cikk alapján.²² Az osztrák Oberster Gerichtshof végül hatályon kívül helyezte a választottbíróági ítéletet érvénytelenítő alsóbbfokú osztrák bírósági határozatokat, így a francia elsőfokú új eljárás a kérdésben relevanciáját veszítette. A francia Semmítőszék később egy Lengyelországban felfüggesztett hatályú választottbíróági ítélet elismerésével kapcsolatban kifejtette, hogy mivel mindkét érintett állam részese a New York-i Egyezmények, amelynek VII. cikke a végrehajtást kérő szempontjából a végrehajtó államnak az Egyezményhez képest kedvezőbb nemzeti joga alkalmazását írja elő, „a francia bíróság nem tagadhatja meg egy olyan választottbíróági ítélet végrehajtását, amelyet a származási ország

¹⁶ *A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló, Genfben 1961. április 21-én kelt Európai Egyezmény*, Magyarországon az 1964. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetve.

¹⁷ HASCHER (1995) 1032–1033.

¹⁸ *Oberster Gerichtshof* (1998).

¹⁹ GAILLARD (1999b) 512.

²⁰ A jogvita egy francia cég, a Norsolor és egy török cég, a Pabalk között zajlott. A választottbíróág székhelye Bécs volt. Az ítéletet mind Ausztria, mind Franciaország elismerte. A bécsi Oberlandesgerichte azonban megsemmisítette az ítéletet azon az alapon, hogy a választottbíróág nem a megfelelő jogot alkalmazta.

²¹ GHARAVI (1997) 98.

²² *Norsolor* 488–490.

hatáskörrel rendelkező hatósága felfüggesztett vagy érvénytelenített, ha a végrehajtás elleni kifogási ok [...] nem szerepel az [Eljárásjogi Törvénykönyv] 1502. cikkében felsorolt okok között.”²³ A francia bíróságok később a *Hilmarton* ügyben és a *Chromalloy*²⁴ ügyben is megerősítették a fenti érvelést, és ezt követően konzekvensen tartották magukat az itt lefektetett elvekhez, azaz ahhoz, hogy teljes mértékben figyelmen kívül hagyják a külföldi bíróságok érvénytelenítő ítéleteit.

Hollandiában,²⁵ és a fentebb említett hagyományos felfogás ellenére a legutóbbi időkben Angliában²⁶ is találunk hasonló érvelésen nyugvó ítéletet. Korábban az amerikai bíróságnak a *Chromalloy*²⁷ ügyben hozott ítélete nyomán az Egyesült Államokban is úgy tűnt, hogy olyan gyakorlat alakul ki, amely lehetővé teszi az érvénytelenített választottbírói ítéletek végrehajtását.²⁸ A fentebb részletezett ügyekben azonban az amerikai bíróságok láthatóan eltávolodtak ettől a felfogástól.²⁹

Az állami gyakorlat rövid ismertetéséből jól látszik, hogy az érvénytelenített ítéletek végrehajthatóságának kérdésére az államok gyakorlata nem szolgál egyértelmű válasszal.³⁰ A gyakorlat diverzitásából fakadóan ugyanis minden elképzelhető válaszlehetőség (a végrehajtás megtagadása, mérlegelés, az érvénytelenítés tényének figyelmen kívül hagyása) megjelenik a palettán. A megoldást tehát másik úton kell keresni.

2 Válaszkeresés második útja – jogi háttér

A megoldáskeresés másik útjaként adódik az érvénytelenített nemzetközi kereskedelmi választottbírói ítéletek végrehajthatóságra vonatkozó jogi szabályozás vizsgálata. Elképzelhető ugyanis, hogy a jogi vizsgálat arra az eredményre vezet, hogy a különböző létező állami gyakorlatok közül csak egy minősül jogszerűnek, ami azt jelentené, hogy normatív szinten létezik határozott és egyértelmű válasz az érvénytelenített ítéletek végrehajtásával kapcsolatos vizsgálati kérdésre.

A következőkben tehát a nemzetközi kereskedelmi választottbírói ítéletek érvénytelenítésének, és az érvénytelenített ítéletek végrehajthatóságának vagy végre nem hajthatóságának jogi hátterét ismertetjük, és azt vizsgáljuk, hogy a jogi elemzés eredményeként adható-e egyértelmű válasz az érvénytelenített választottbírói ítéletek végrehajthatóságát vizsgáló kérdésre.

A nemzetközi választottbírói ítéletek érvénytelenítésével és az érvénytelenítést követő végrehajtás lehetőségével kapcsolatos jogi háttér vizsgálata során a nemzetközi jogi instrumentumok közül a New York-i Egyezmény és az Európai

²³ Polish Ocean Line 276.

²⁴ *Chromalloy* (F).

²⁵ *Yukos–Rosneft* (NL), VAN DEN BERG (2011).

²⁶ *Yukos–Rosneft* (UK).

²⁷ *Chromalloy* (US).

²⁸ CHAN (1999) 155.

²⁹ Fontos megjegyezni azonban, hogy az amerikai bíróság a precedens explicit felülírását elkerülendő mind a *Baker Marine*, mind a *TermoRio* ügyben megállapította, hogy annak tényalapja eltér a *Chromalloy* ügy tényalapjától. Lásd: *Baker Marine* 3. lj., illetve VÁRADY – BARCELÓ – MEHREN (2012) 993.

³⁰ VAN DEN BERG (1999) 30.

Egyezmény, az államok további jogi harmonizációját sarkalló eszközök közül pedig az UNCITRAL modelltörvény³¹ vonatkozó részeit kell megvizsgálni. Ezen kívül a New York-i Egyezmény szabályozási rendszeréből és abból a tényből fakadóan, hogy a nemzetközi választottbíróági ítéletek érvénytelenítésére eddig még nem született átfogó, kötelező nemzetközi jogi norma,³² az egyes államok nemzeti jogának vonatkozó előírásaira is utalást kell tenni.

Az érvénytelenített választottbíróági ítéletek végrehajtására vonatkozó jogi szabályozás elemzése előtt szükségszerűen ki kell térni az érvénytelenítés jogi hátterének ismertetésére, enélkül ugyanis az érvénytelenített választottbíróági ítéletekről mondottak a levegőben lógnának.

A nemzetközi kereskedelmi választottbíróági ítéletek érvénytelenítésének jogi háttere

A nemzetközi választottbíróági ítéletek érvénytelenítésével kapcsolatban két alapvető kérdést kell megvizsgálni. Egyrészt azt, hogy mely állam vagy államok bíróságai jogosultak a választottbíróági ítélet érvénytelenítésére, másrészt pedig azt, hogy milyen okokra hivatkozva történhet az érvénytelenítés.

Az első kérdés, azaz az államok érvénytelenítéssel kapcsolatos jogosultságainak vizsgálata során annak ellenére a New York-i Egyezményből kell kiindulnunk, hogy az nem tartalmaz kifejezetten az érvénytelenítéssel foglalkozó rendelkezéseket. Az V. cikk 1. bekezdés e) pontjából ugyanis közvetetten kikövetkeztethető, hogy az az állam jogosult az érvénytelenítésre, amelyben, vagy amely jogának alkalmazásával az ítéletet hozták.³³

Annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy melyik állam az, amely jogának alkalmazásával az ítéletet hozták, túlmutat a jelen dolgozat keretein.³⁴ Azzal kapcsolatban azonban, hogy melyik az az állam, amelyben az ítéletet hozták, megjegyezzük, hogy ez a fordulat a választottbíráskodás székhelyének, más néven fórumának államára utal, nem pedig arra az államra, amelynek területén a tárgyalások, illetve a tanúkihallgatások zajlottak,³⁵ ez utóbbi helyszínnek ugyanis nincsen jogi relevanciája.

A második megválaszolandó kérdésre, azaz az érvénytelenítés lehetséges okaira még közvetett utalást sem találunk a New York-i Egyezményben.³⁶ Az Európai Egyezmény IX. cikke ugyan nevesít néhány érvénytelenítési okot, ez a lista azonban

³¹ Az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL) által kidolgozott 1985-ben elfogadott (2006-ban felülvizsgált) modelltörvény. Az UNCITRAL modelltörvény nemzeti jogba való átültetésének különböző módjairól lásd bővebben: SANDERS (1995).

³² PLATTO–HORTON (1993) XI.

³³ VAN DEN BERG ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy ez szinte minden esetben annak az országnak a bíróságát jelenti, ahol a választottbíróági határozatot hozták. VAN DEN BERG (1981) 350.; DESHPANDE ezzel szemben úgy érvel, hogy az e) pont második fordulata tekintendő főszabálynak, mert az arra az államra utal, amelynek jogát a felek a választottbíróági szerződésükre kikötötték, és ez áll összhangban a nemzetközi magánjogi szabályokkal. DESHPANDE (1991) 77. A New York-i Egyezmény V. cikk 1. bekezdés e) pontjában meghatározott államokat a dolgozatban a szakirodalomban elfogadott módon egységesen székhelynek nevezzük.

³⁴ Lásd bővebben: KRONKE (2010) 311.

³⁵ MANN (1985) 107–108.; REDFERN–HUNTER (2009) 181–182.

³⁶ Léteznek olyan elméletek is, amelyek szerint a New York-i Egyezmény hallgatólágosan ugyan, de az érvénytelenítési okokat is szabályozza. Az ezzel kapcsolatos vitáról részletesen ír BORN (2014) 3168–3173.

semmilyen kötelezettséget nem jelent az Egyezmény részes államainak jogalkotására nézve.³⁷ Kötelező erejű nemzetközi egyezmény hiányában tehát az érvénytelenítési okok kérdésének rendezése a nemzeti jogok feladata. Annak érdekében azonban, hogy a nemzeti jogok szintjén történő szabályozás se eredményezzen kiismerhetetlen káoszt, az UNCITRAL modelltörvény az érvénytelenítési okok területén is törekszik a harmonizáció előmozdítására. Az UNCITRAL modelltörvény 4+2 okot sorol fel, amelyből a négy objektív ok megegyezik a New York-i Egyezmény V. cikk 1. bekezdés a)–d) pontjaiban felsorolt okokkal,³⁸ a két extra ok pedig szubjektívnek tekinthető olyan értelemben, hogy az közvetlenül az érvénytelenítésre jogosult ország nemzeti jogához kapcsolódik.³⁹ Azt azonban látni kell, hogy az UNCITRAL modelltörvényben felsorolt okok sem minimum, sem maximum harmonizációt nem valósítanak meg, azok csupán ajánlásjellegűek.

A nemzeti jogok részletes vizsgálatába e helyütt nem bocsátkozunk, annyit azonban érdemes megjegyezni, hogy a nemzeti jogok diverzitása nem merül ki az érvénytelenítési okok sokféleségében, mert vannak például olyan államok is, amelyek a semmilyen nemzeti kapcsolódó elemet nem tartalmazó választottbíróági eljárás esetén megengedik, hogy a felek megállapodjanak abban, hogy az érvénytelenítés lehetőségét teljesen kizárják. Ezt a gyakorlatot követi például Belgium⁴⁰, Svédország⁴¹, Svájc⁴², illetve Tunézia⁴³.

Az érvénytelenített nemzetközi kereskedelmi választottbíróági ítéletek végrehajthatóságának jogi háttere

Az érvénytelenítés szabályainak rövid ismertetése után térjünk vissza az érvénytelenített választottbíróági ítéletek végrehajthatóságával kapcsolatos elemzésre. A vizsgálat a New York-i Egyezmények a külföldi választottbíróági ítéletek végrehajtásának lehetséges megtagadási okait tartalmazó V. cikkének a választottbíróági ítélet érvénytelenítettségére alapított megtagadási okot kimondó 1. bekezdés e) pontjának, valamint a „legkedvezőbb jog klauzulát” a New York-i Egyezmény rendszerébe beemelő VII. cikk értelmezésére fókuszál. Az elemzés célja, mint arra már fentebb utaltunk, annak a kiderítése, hogy normatív szinten létezik-e egyértelmű válasz az érvénytelenített választottbíróági ítéletek végrehajthatóságával kapcsolatos kérdésre.

A New York-i Egyezmény V. cikk 1. bekezdésének e) pontjának egyik értelmezése szerint⁴⁴ a normatív szinten létező válasz az, hogy a választottbíróági ítélet végrehajtását kötelező megtagadni, amennyiben az e) pontban felsorolt három konjunktív feltétel teljesül. E három feltétel megköveteli, hogy (i) az ítélet

³⁷ MAYER, P. (2001) 165–176.; VAN DEN BERG (2014) 274.

³⁸ (i) érvénytelen választottbíróági kikötés; (ii) a felek meghallgatáshoz való joga (*right to be heard*) sérült (iii) hatáskör túllépése (iv) a választottbíróág szabálytalan összetétele.

³⁹ (i) arbitrabilitás hiánya a székhely joga szerint (ii) közrendbe ütközés.

⁴⁰ BLOCK–HANOTIAU (1999)

⁴¹ HJERNER, Lars A. E.: *Recourse to Law Courts in International Arbitration in Sweden* in *Hommage à Frédéric Eisemann: Liber amicorum* (Párizs, ICC Services S.A.R.L. 1978) 96. lábjegyzet; idézi PAULSSON (1981b) 234.

⁴² GAILLARD (1988) 30.

⁴³ MALOUCHE (1991).

⁴⁴ OSTROWSKI–SHANY (1998); REISMAN–RICHARDSON (2012) 26–28.; például: VAN DEN BERG (2014).

előzőleg érvénytelenítésre kerüljön, (ii) az illetékes hatóság által (iii) abban az országban, ahol a határozatot hozták. Eszerint az értelmezés szerint tehát kizárólag azok az államok járnak el jogszerűen, amelyek megtagadják az érvénytelenített választottbíróági ítéletek végrehajtását.

A New York-i Egyezmény ugyanezen pontjának másik értelmezése szerint⁴⁵ az elismerés, illetve a végrehajtás megtagadása nem kötelező még abban az esetben sem, ha annak az országnak az illetékes hatósága, amelyben határozatot hozták, érvénytelenítette a határozatot. Ez az értelmezés tehát tagadja, hogy a New York-i Egyezmény V. cikke egyidejűleg lenne maximum és minimum standard is, és ebből kifolyólag a vizsgálati kérdésre azt a választ adja, hogy az érvénytelenített ítéletek elismerése és végrehajtása az adott állam diszkrecionális jogkörébe tartozik, azaz az összes létező egymástól különböző állami gyakorlat jogszerűnek minősül.

A két konkuráló, és egymással kizárólagosan vagylagos viszonyban álló értelmezés létének egyrészt az az oka, hogy a New York-i Egyezmény öt különböző nyelvű egyaránt hiteles változata eltér a tekintetben, hogy milyen típusú segédige szerepel az V. cikkben. Az angol („*may be refused... only if*”), a spanyol („*solo se podrá denegar... si*”), az orosz („*может быть*”) és a kínai („*ke yi*”) szöveg egyaránt a lehetőségre, a képességre vonatkozó kifejezést alkalmaz, míg a francia („*ne seront refusées... que si*”) szöveg ennél egy fokkal erősebb ígét használ, amely inkább a kötelezést sejteti.⁴⁶ Egy nemzetközi szerződés egymásnak ellentmondó, de egyformán autentikus szövegváltozatai közötti ellentmondás feloldására a szerződések jogáról szóló 1969. május 23-án kelt Bécsi Egyezmény alkalmazandó.⁴⁷ A Bécsi Egyezmény 33. cikkének 3. pontja felállít egy vélelmet miszerint a szerződés kifejezéseit mindegyik hiteles szövegben azonos értelműnek kell vélelmezni. Ezen vélelem önmagában még nem teszi le a voksát egyik értelmezés mellett sem, csak azt szögezi le, hogy a konkuráló értelmezések egyidejűleg nem megengedhetők. Meggyőzőnek tűnik azonban PAULSSON érvelése, miszerint a négy az egy elleni értelmezési csatában a francia szöveg, amely ráadásul maga sem tartalmaz explicit kötelezést, nem győzedelmeskedhet.⁴⁸

Az V. cikk 1. bekezdés e) pont körüli értelmezési viták során a megtagadás diszkrecionális jellege mellett érvelő oldal hivatkozott az Egyezményt előkészítő munkálatokra is. A travaux préparatoires-ból ugyanis kiderül, hogy a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara egyezményjavaslata – a New York-i Egyezmény elődjének, az 1927-es Genfi Egyezmény⁴⁹ szövegéhez hasonlóan – eredetileg a „*meg kell tagadnia*” kifejezést tartalmazta valamennyi megtagadási ok esetében. Ezt követően az ECOSOC munkacsoportja, amelynek feladata ennek az egyezményjavaslatnak a tanulmányozása, illetve ajánlások tétele volt, olyan verziót nyújtott be, amelynek a IV. cikke (amely az újrászámozás következtében a végleges javaslatban jelenleg az V. cikknek felel meg) már a „*csak abban az esetben tagadható meg*” kifejezést használja. Ez a változtatás a megtagadási okokat

⁴⁵ például: SAMPLINER (1997); PAULSSON (1998a); PAULSSON (1998b); LASTENOUSE (1999); PETROCHILLOS (1999); GAILLARD (1999b); BORN (2014) 3428–3433.

⁴⁶ Lásd erre vonatkozóan: FOUCHARD (1997) 344.; PAULSSON (1998b).

⁴⁷ MAYER, U. C. (1998) 588.

⁴⁸ PAULSSON (1998b) 229.

⁴⁹ Genfben, 1927. szeptember 26-án elfogadott egyezmény a külföldi választottbíróági ítéletek végrehajtásáról.

egyértelműen kizárólagossá, illetve ezzel együtt diszkrecionálissá is tette.⁵⁰ SAMPLINER ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy „nem lenne sem tisztességes sem megfelelően tiszteletteljes az Egyezmény kiemelkedő jelentőségű alkotóival szemben, ha ezt a változtatást egy véletlen hibának tekintenénk, és az V. cikket a szöveggel szembe menve továbbra is kötelező erejűként olvasnánk.”⁵¹

Az Egyezmény idézett pontjának kötelező jellegét elfogadó értelmezés alátámasztására van den Berg hivatkozott⁵² a New York-i Egyezmény egyik „alapító atyjának”, Sandersnek, a nem sokkal az 1958-as New York-i konferenciát követően elhangzott szavaira, miszerint a bíróságok meg fogják tagadni az érvénytelenített ítéletek végrehajtását, mert az érvénytelenítés esetén „*többé nem létezik a választottbírósági ítélet, és egy nem létező ítéletet lehetetlenség lenne végrehajtani, sőt mi több, az a végrehajtó ország közrendjével is ellentétes lenne.*”⁵³ Ezzel az érveléssel kapcsolatban PAULSSON megjegyzi, hogy az tulajdonképpen azt támasztja alá, hogy a New York-i Egyezmény V. cikk 1. bekezdése diszkrecionális jogot biztosít a bíróságoknak, hiszen szerinte az mindenképpen egy árulkodó jel, hogy az Egyezmény egyik szellemi atya sem magára az egyezmény szövegére, hanem egyéb (PAULSSON szerint helytelen) feltételezésekre alapítja az előbb idézett következtetését.⁵⁴

Akik szerint a vizsgálati kérdésre az a helyes válasz, hogy a végrehajtás az érvénytelenítés tényétől függetlenül továbbra is az államok diszkrecionális jogkörébe tartozik, érvelésüket az V. cikk 1. bekezdés e) pontjának értelmezése mellett, a VII. cikk 1. bekezdésére alapítják. Ez ugyanis szerintük világossá teszi, hogy annak ellenére, hogy a New York-i Egyezmény a külföldi választottbírósági ítéletek elismerésének és végrehajtásának új rendszerét kívánja meghonosítani, mégsem törekszik arra, hogy a már hatályban lévő, és a választottbírósági ítéletek elismerése és végrehajtása szempontjából kedvezőbb nemzetközi szerződéseket vagy nemzeti jogot helyettesítse. Az Egyezmény végső célja tehát a lehető leginkább nemzetközi választottbíróság-barát, és nem pedig az Egyezmény által teljes mértékben uniformizált rendszer megteremtése,⁵⁵ de Boissésón szavaival élve tehát az Egyezmény nem uniformizálni, hanem harmonizálni akar.⁵⁶ Ebből az következik, hogy az Egyezmény „*egyben lex generalis és szubsidiárius szerepet is betölt a nemzetközi választottbíráskodást érintő további nemzetközi egyezmények vonatkozásában.*”⁵⁷ A gyakorlatban más nemzetközi szerződések vagy egyes nemzeti jogok akkor minősülnek előnyösebbnek, mint a New York-i Egyezmény, és ezáltal akkor esnek a „legkedvezőbb jog klauzula” alkalmazási körébe, ha az Egyezménynél kevésbé szigorú követelményeket támasztanak az elismeréssel illetve a végrehajtással szemben vagy eljárási szempontból, vagy pedig a megtagadási okokat illetően.⁵⁸ Jól látszik tehát, hogy a New York-i Egyezmény VII. cikk 1. bekezdése képes arra, hogy

⁵⁰ SAMPLINER (1997) 146–149.

⁵¹ SAMPLINER (1997) 149.

⁵² VAN DEN BERG (2014) 267.

⁵³ SANDERS (1959) 55.

⁵⁴ PAULSSON (1998a) 20. l.

⁵⁵ PAULSSON (1998a) 7.; FOUCHARD–GAILLARD–GOLDMAN (1999) 964.;

⁵⁶ DE BOISSÉSON (1999) 593.

⁵⁷ KECSKÉS–KOVÁCS: (2011) 33.

⁵⁸ ICCA (2011) 26.

rövidre zárja az V. cikk 1. bekezdés e) pontjának konkuráló értelmezéseivel kapcsolatban felmerülő vitákat.⁵⁹

Elképzelhető azonban az V. cikk 1. bekezdésének és a VII. cikk 1. bekezdésének olyan együttes értelmezése,⁶⁰ amely alapján a VII. cikk 1. bekezdése egyértelműen azt az értelmezést támasztja alá, amely szerint az V. cikk 1. bekezdése diszkrecionális jogkört enged abban a tekintetben, hogy az ott felsorolt esetekben sem teszi kötelezővé a megtagadást.⁶¹ Ha ugyanis következetesen ragaszkodnánk ahhoz, hogy az V. cikk 1. bekezdésében felsorolt okok valamelyikének fennállása esetén kötelező a végrehajtás megtagadása, akkor a „legkedvezőbb jog klauzulája” kiüresedne. Ha azonban nem lennénk következetesek a kötelező jelleghez való ragaszkodásban, és azt mondanánk, hogy az Egyezmény engedi, hogy azok a nemzeti jogok alkalmazhatóak legyenek, amelyek nem teszik kötelezővé vagy lehetővé az V. cikk 1. bekezdésében felsorolt okok alapján történő megtagadást, akkor a kötelező jelleg üresedne ki, ami más úton ugyan, de végül szintén a diszkrecionális értelmezéshez vezetne.

A jogi szabályozás rövid ismertetéséből jól látszik, hogy az érvénytelenített ítéletek végrehajthatóságának kérdésére normatív szinten sem létezik egyértelmű válasz, mert az egymásnak ellentmondó állami gyakorlatok egyike sem szükségszerűen jogellenes, kiderült ugyanis, hogy jelen esetben a jogellenesség sem egy abszolút kategória, hanem csupán a New York-i Egyezmény egyes lehetséges értelmezéseihez képest megállapítható relatív jellemző. Annak ellenére ugyanis, hogy meggyőzőbbnek látszik az az érvelés, amely az Egyezmény V. cikk 1. bekezdés e) pontjának diszkrecionális jellegét, a kedvezőbb nemzeti jogok alkalmazhatóságát, és ezáltal az érvénytelenített választottbíróági ítéletek végrehajthatóságát állítja, pusztán az Egyezmény szövegéből kiindulva a vita nem dönthető el egyértelműen.

3 Válaszkeresés harmadik útja – elméleti modellek

Az érvénytelenített nemzetközi kereskedelmi választottbíróági ítéletek végrehajthatóságával kapcsolatos vizsgálati kérdésre adható válasz keresésével kapcsolatban sem az államok ezzel kapcsolatos gyakorlata, sem a jogi szabályozást elemzése nem vezet eredményre, mert egyértelmű válasz helyett mindkét irány csak konkuráló álláspontokkal szolgál. Ez a kudarc azonban korántsem okoz akkora meglepetést, ha tudatosítjuk azt, hogy tulajdonképpen mind az állami gyakorlat, mind pedig a jogi kontextus versengő értelmezési lehetőségei csak felszíni jelenségei egy sokkal mélyebben gyökerező oknak, a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás létbeli lényegéről alkotott felfogások különbözőségének.⁶²

A következőkben tehát azt vizsgáljuk, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás természetéről alkotott különböző elméletek milyen választ

⁵⁹ A Hilmarton esetben a bíróság explicite kimondta, hogy „a bíró csak akkor tagadhatja meg a végrehajtás, ha a nemzeti joga így rendelkezik.” Ezzel tehát a bíróság hatékonyan semlegesítette a V. cikk 1. bekezdés e) pont kötelező jellegéből eredő vitákat. GAILLARD (1999b) 22.

⁶⁰ GHARAVI kifejezetten imperatíván fogalmazza meg, hogy az V. cikk a VII. cikkel együtt értelmezendő. GHARAVI (1997) 22.

⁶¹ LASTENOUSE (1999) 28.; GAILLARD (1999b) 32.

⁶² YU–SAUZIER (2000) 114.

adnak a vizsgálati kérdésre, valamint rámutatunk arra, hogy az elméletek különbözősége miért zárja ki annak a lehetőségét, hogy teoretikus szinten határozott választ lehessen adni arra a kérdésre, hogy végrehajthatónak tekintendők-e az érvénytelenített választottbíróági ítéletek. Az elméletek ismertetése során módszertani szempontból megkülönböztetünk paradigmákat és az egyes paradigmákon belül modelleket.

Első paradigma – a székhely szerepe

Az első paradigma a nemzetközi kereskedelmi választottbíróági eljárás székhelyének szerepéből indul ki, és aszerint állítja fel az egyes modelleket, hogy azok mekkora jelentőséget tulajdonítanak a székhely ország szuverenitásának, nemzeti bíróságainak és nemzeti jogrendjének. E paradigma értelmezési keretein belül két egymásnak ellentmondó megközelítés, a territorialista és a delokalizált megközelítés alakult ki.

3.1.1 Territorialista modell

A territorialista megközelítés szerint „a választottbíróág székhelyének joga a kezdetektől szabályozza a választottbíróág életét és munkáját.”⁶³

E szerint a megközelítés szerint a választottbíróági eljárás joga az eljárás helyének joga lesz⁶⁴, a *lex arbitri* tehát mindenképpen a *lex loci arbitri*-vel lesz azonos.⁶⁵ Mindez azt jelenti, hogy a székhely választása annak az államnak a jogrendjébe vonja a választottbíróági eljárást, amelyben az zajlik.

A territorialista megközelítést osztó Sandrock szerint a nemzetközi választottbíróágok által hozott ítéletek nem lebeghetnek a „nemzetek közötti űrben” a származási országukkal való bármilyenfajta kapcsolat nélkül, mert „az ilyen ítéletek a létüket azon államnak a jogának köszönhetik, ahol meghozták őket, vagyis ahol a választottbíróágnak a hivatalos székhelye volt.”⁶⁶

Paulsson kissé ironikusan, de mégis találóan írja le az elmélet lényegét: „A bolygónk földrészletekre oszlik, és mindegyik földrészlet egy-egy irigy államhoz tartozik. Ami ezen a földrészleten történik, annak addig nincsen semmilyen jogi jelentősége, amíg joghatást nem tulajdonítanak neki az ott uralkodó állam nevében hatalmat gyakorlók. Minden esemény csak e földrészletek valamelyikének területén történhet. Az, hogy egy adott földrészleten belül történő eseményeknek külső normák alapján legyen joghatása, politikai filozófiailag elképzelhetetlen, és jogilag nonszensz. Ez a territorialista tétel. Idejétmúlt ugyan, de hatása mind a mai napig tart.”⁶⁷

⁶³ MANN (1986) 248.

⁶⁴ DOMKE (1991) 235.

⁶⁵ PARK–PAULSSON (1983) 254.

⁶⁶ SANDROCK (2001) 327.

⁶⁷ PAULSSON (2011) 294.

3.1.2 Delokalizációs modell

A delokalizált megközelítés egy másfajta választottbíróági koncepción alapul, amely szerint a választottbíróság székhelyének kiválasztásakor a feleket leginkább kényelmi és semlegességi szempontok vezérik, és egyik fél sem szeretné az eljárást valamely fórum normáinak alávetni, különösen nem kívánják, hogy a helyi állami bíróságok beavatkozzanak az eljárásba.⁶⁸ A választottbírák mindenféle nemzeti fórumtól függetlenül kizárólag a választottbíróági szerződés rendelkezései alapján járnak el. Gaillard a következőképpen jellemzi ezt a megközelítést: „A választottbíróságok nem működnek úgy, ahogy egy adott állam bíróságai, pusztán azért mert ott van a székhelyük. A választottbírák hatalma nem attól az államtól származik, amelyben a székhelyük van, hanem azon jogrendek összességéből, amelyek bizonyos körülmények fennállása esetén elismerik a választottbíróági szerződések és a választottbíróági ítéletek érvényességét.”⁶⁹

PAULSSON a híres francia *Götaverken*⁷⁰ eset apropóján megállapította, hogy az eset azt szemlélteti, hogy a választottbíráskodásnak ahhoz, hogy hatékony legyen, nem szükséges, hogy a választottbíróági ítélet kötelező erejét annak az országnak a jogrendjéből nyerje, amelyben azt éppenséggel meghozták.⁷¹

MUSTILL nagyon érzékletesen írja le, hogy „bár a nemzetközi kereskedelmi választottbíróági eljárásnak fizikai értelemben valamely konkrét helyen kell történnie, az jogi értelemben semmilyen konkrét helyen sem történik. Így annak nem lehet *lex fori*-ja.”⁷²

Második paradigma – az állami kontroll és a felek autonómiájának aránya

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás természetét vizsgáló második paradigma szerint a különböző modellek egy olyan skálán helyezhetők el, amely az állami kontroll, illetve a felek autonómiájának arányát szemlélteti. A skála egyik végpontjában az a modell található, amely szerint a választottbíráskodás létbeli lényegét tekintve ítélezési jellegű, míg a skála másik végpontját azok a felfogások képezik, amelyek a választottbíráskodást pusztán szerződéses kapcsolatokon alapulónak tételezik. A két végpont között, a skálán középen helyezhető el a hibrid modell. A koncessziós modell még ugyan erőltetve elhelyezhető a skálán, de ez a felfogás már rámutat az állami kontroll és a fél autonómia két dimenziójában történő vizsgálat hiányosságaira, míg az autonómia modell már vállaltan meghaladja a nevezett két dimenziót, és mind az állami kontroll, mind a fél autonómia létét elfogadva máshova helyezi a vizsgálat fókuszát.⁷³

⁶⁸ READ (1999) 178.

⁶⁹ GAILLARD (1999b) 18.

⁷⁰ *Götaverken* (F).

⁷¹ PAULSSON (1981a) 384.

⁷² MUSTILL, Michael John: *The New Lex Mercatoria: The First Twenty-Five Years*, in *Liber Amicorum* for the Rt. Hon. Lord Wilberforce, 1987, 149, 153. idézi AVANESSIAN (1991) 66. l.

⁷³ YU–SAUZIER (2000) 115.; YU (2004) 180. és YU (2005) 14.; ONYEMA (2010) 40.

3.2.1 Ítélezési modell

Az ítélezési teória abból indul ki, hogy a szuverén államoknak hatalmában áll, hogy a joghatóságuk terrénumán belül lezajló választottbíróági eljárásokat a nemzeti jogukon és nemzeti bírósági rendszerükön keresztül figyelemmel kísérik és kontrollálják.⁷⁴ A választottbíróág ítélezési modellje elfogadja, hogy a választottbíráskodás alapvetően a felek megállapodásában gyökerezik, de a hangsúlyt arra fekteti, hogy az államok felügyeleti felhatalmazottsággal rendelkeznek a felek azon joga felett, hogy választottbíróági megállapodást kössenek, a választottbíróági eljárás lefolytatása felett, a választottbíró jogosultságai felett, valamint a választottbíróági ítélet felett.⁷⁵ Motulsky találó szavaival úgy foglalható össze az ítélezési teória lényege, hogy e szerint a modell szerint „a választottbírák olyan személyek, akiknek a jogrendszer megengedi, hogy egy olyan funkciót töltsenek be, amely alapvetően kizárólag az államot illetné meg.”⁷⁶ A választottbíráskodás tehát nem más, mint az állam által lehetővé tett kivétel az állam igazságszolgáltatási monopóliuma alól.⁷⁷

3.2.2 Szerződéses modell

A szerződéses teória szerint a választottbíráskodás esszenciája a feleknek a választottbíróági megállapodásban kifejezett autonómiájában rejlik.⁷⁸ A szerződéses modell azon a premisszán nyugszik, hogy a (nemzetközi) választottbíráskodás a felek megállapodásából származik, annak megfelelően kezdődik, és folyik le, és végül ugyancsak a választottbíróági megállapodás szerint ér véget.⁷⁹ A szerződéses jellegből kifolyólag tehát a székhelynek nincs kontrolláló hatalma a nemzetközi választottbíróági eljárás felett, azt azonban a szerződéses teória is elismeri, hogy a nemzeti jogok esetenként befolyásolhatják választottbíróági eljárást.⁸⁰ Merlin és Foelix egészen odáig eljut a választottbíráskodás szerződéses jellegéből kiindulva, hogy a választottbírák tulajdonképpen a felek megbízottjaiként járnak el.⁸¹ Habár ezt a megközelítést a szerződéses teória több támogatója is vitatja, abban egyetértés van, hogy a választottbíróági ítélet a felek és a választottbírák szerződéses viszonyának következménye. Ebben a szerződéses viszonyban a választottbírák az ítélet meghozatalát vállalják, a felek pedig azt, hogy az ítélet kötelező erejének alávetik magukat, így tehát a nemzeti bíróságok a választottbíróági ítéletet úgy hajtják végre, mint egy a felek által vállalt szerződéses kötelezettséget.⁸²

⁷⁴ LEW (1978) 65. bekezdés.

⁷⁵ MANN (1986) 246.; ONYEMA (2010) 33.

⁷⁶ MOTULSKY, Henri: *Ecrits, Etudes et notes sur l'arbitrage* (Párizs, Dalloz (1974) 14., idézi: YU (2004) 182.

⁷⁷ YU (2004) 182.

⁷⁸ ONYEMA (2010) 33.; MANN (1986) 36.

⁷⁹ LEW (1978) 65. bekezdés.

⁸⁰ YU rámutat arra, hogy a választottbíróági eljárás valójában két különböző szerződésen alapszik, egyrészt ugyanis szükséges a felek között létrejövő választottbíróági megállapodás, másrészt pedig a felek és a választottbírák között létrejövő szerződés, amely először kijelöli a választottbírákat, majd pedig felhatalmazza őket az eljárás lefolytatására. YU (2004) 189.

⁸¹ MERLIN, Philippe-Antoine: *Recueil Alphabetique de Questions de Droit*, 4. kiadás (Brüsszel, Tarlier 1829) 144., idézi: YU-SAUZIER (2000) 115.

⁸² KLEIN, F. F.: *Autonomie de la Volonté et Arbitrage*, Revue Critique, 1958, 260., idézi: YU (2004) 186.

3.2.3 Hibrid modell

A hibrid teória az ítélkezési és a szerződéses elméletek összehangolására törekszik. A hibrid elmélet a választottbíráskodást egy olyan magánjogi eljárásaként ábrázolja, amelynek közjogi hatása van.⁸³ A modell megalkotója, Sauser-Hall abból indult ki, hogy a választottbíráskodás eredetét tekintve szerződéses jellegű, ugyanis a felek választottbírói megállapodásában gyökerezik, de a választottbírói eljárásnak mégis meg kell felelni bizonyos közjogi követelményeknek.⁸⁴ Redfern és Hunter is azt a nézetet vallja, miszerint „a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás egy hibrid, amely a felek magánjogi szerződéseként kezdődik. Majd a felek magán eljárásaként folytatódik, amelyben nagy jelentősége van a felek igényeinek. Végezetül azonban mégis egy olyan ítélettel fejeződik be, amely jogilag kötelező erővel bír, és amelyet megfelelő feltételek esetén, a világ legtöbb országa el fog ismerni és végre fog hajtani.”⁸⁵ A hibrid teória tehát a felek autonómiáját és a székhely felügyeleti hatalmát nem egymással konkurálóként fogja fel, hanem rámutat arra, hogy azok egymást kiegészítő jogosultságok, amelyek közül egyik sem uralhatja a választottbíráskodás egészét, mert annak különböző létszakaiban kell előtérbe kerülniük.

3.2.4 Koncessziós modell

A választottbíráskodás koncessziós modellben való megközelítésének a szellemi atyjai Yu és Sauzier.⁸⁶ A koncessziós teória kiindulópontjában a választottbíráskodás történeti vizsgálata áll, amely szerint a választottbíráskodás eleinte kizárólag a felek szerződéses viszonyán alapuló vitarendezési forma volt, amelybe az állam csak a választottbíráskodás történetének későbbi szakaszában avatkozott be. A koncessziós elméletet vallók szerint ez a beavatkozás tulajdonképpen úgy fogható fel, hogy a jogi szabályozással az állam különböző koncessziókat adott a választottbíráskodás egész mechanizmusának és az eljárás egyes szereplőinek, azaz a feleknek és a választottbíráknak.⁸⁷ Ez a felfogás tehát abban különbözik a hibrid teóriától, hogy itt az állam támogató beavatkozásnak lehetősége az egész eljárás során ott van a háttérben, nem csak annak végkimenetelénél, az ítélet végrehajtásánál.⁸⁸ Az ítélkezési teóriától pedig abban különbözik a koncessziós felfogás, hogy az utóbbi szerint az állami jelenlét nem feltétlenül a székhely bírói rendszerére és nemzeti jogára utal, hanem önmagában az államiság koncepciójára és a szuverén jogok gyakorlására. A koncessziós teória felfogható szemi-autonóm megközelítésként, mert az, habár az államtól koncesszióból eredeztetve, de elismeri a választottbíráskodás önálló és független természetét. Yu úgy érvel, hogy a koncessziós teória alapján felfogott választottbíráskodás akkor tudna igazán kiteljesedni, ha az államok a

⁸³ REDFERN–HUNTER (2009) 30.

⁸⁴ SAUSER-HALL, Georges: *Report to the Institute de Droit International*, *Annuaire de l'Institut de Droit International* 1957. 394-415. 76.2 és 76.3 lj., idézte: LEW (1978) 65. bekezdés.

⁸⁵ REDFERN–HUNTER (2009) 30.

⁸⁶ YU – SAUZIER (2000).

⁸⁷ MUSTILL (1989) 46.

⁸⁸ ONYEMA (2010) 42.

felügyeleti hatalmukat egy nemzetközi szervezetre ruháznák, amelynek kizárólagos hatáskörére lenne a választottbíróági eljárások és ítéletek jogszerűségének kontrolálására.⁸⁹

3.2.5 Autonómia modell

A választottbíráskodás autonóm, *sui iuris* jellegét hirdető teóriát Rubellin-Devichi alkotta meg 1965-ben.⁹⁰ Az autonómia elmélet azt vallja, hogy a választottbíráskodás nem is helyezhető el az előbb említett skálán, mert annak ellenére, hogy az vitathatatlanul hordoz ítélkezési és szerződéses jellemzőket is, a valódi lényege ebből a megközelítésből nem ragadható meg.⁹¹ Ahhoz, hogy a választottbíráskodás természetét megvizsgáljuk annak használatát és rendeltetését kell elemeznünk.⁹² A választottbíráskodás autonóm jellegéből kiinduló modell szerint ugyanis nem az államok jogi szabályozása alakítja a választottbíráskodás jellegét, így tehát nem a *lex loci arbitri* az, ami befolyásolja választottbíráskodással szemben támasztott elvárásokat, éppen ellenkezőleg, a nemzetközi választottbíráskodás önálló és független természete miatt, a felhasználók a motorjai a választottbíráskodás nemzetközi rendszere fejlődésének.⁹³

Harmadik paradigma – a választottbíráskodás jogiságának forrása

A harmadik paradigma Gaillard „A nemzetközi választottbíráskodás jogának elmélete”⁹⁴ című könyvéből származik, amely a nemzetközi választottbíráskodás egyes modelljeit a nemzetközi választottbíráskodás jogiságának forrása szerint állítja fel. Gaillard az előző két paradigmával kapcsolatban arra a következtetésre jut, hogy azoknak elhibázott a kérdésfeltevése, mert véleménye szerint egyik sem „képes a nemzetközi választottbíráskodás teljes, strukturált felfogásával szolgálni.”⁹⁵

3.3.1 Monolokális modell⁹⁶

Gaillard a monolokális modell lényegét úgy foglalja össze, hogy az a „választottbírókat egyszerűen azonosítja az adott állami jogrendben – a választottbíráskodás székhelyén – eljáró állami bíróval.”⁹⁷ A monolokális elmélet alátámasztására létezik egy objektív, valamint egy szubjektív megközelítés. Az objektív álláspont szerint a választottbíróságok az egyes jogrendek által felállított bíróságok egyik típusát képezik. A szubjektív felfogás szerint a székhely ország azért bír jelentőséggel, mert azt a felek, vagy a helyettük eljáró választottbíróági szervezet, vagy a választottbírák, tudatosan azzal a céllal választották, hogy a választottbíráskodásuk az adott állam jogrendje alá kerüljön.

⁸⁹ YU (2005) 22.

⁹⁰ Uo. 17.

⁹¹ YU (2005) 18.

⁹² LEW (1978) 65. bekezdés.

⁹³ ONYEMA (2010) 40.

⁹⁴ GAILLARD (2013).

⁹⁵ Uo. 22.

⁹⁶ Uo. 22–30.

⁹⁷ Uo. 22.

A monolokális elmélet filozófiai posztulátumaiként Gaillard az állami pozitívizmust és a „*jogi harmónia iránti elkeseredett vágyakozást*” jelöli meg.⁹⁸ A monolokális felfogás tehát a székhely nemzeti jogrendjéből származtatja a választottbírák ítélkezési hatalmát.

3.3.2 Vesztfáliai modell⁹⁹

A vesztfáliai elmélet szerint a választottbírói ítélet jogiságnak forrása mindazon jogrendekből származik, amelyek hajlandóak elismerni az ítéletet. Ebben a felfogásban a székhely csak egy azok közül az államok közül, amelyek a választottbírói eljárással valamilyen módon kapcsolatba kerülnek. „*»E felfogás szerint a választottbíráknak nincsen fórumuk«, vagy még találóbban, a fórumuk az egész világ.*”¹⁰⁰ Amíg tehát a monolokális elmélet a választottbírói kiinduló pontjára fókuszál, addig a vesztfáliai modell annak végeredményére összpontosít. A vesztfáliai modell azonban nem jelenti azt, hogy az egyformán erős jogosultsággal rendelkező egymással vetekedő szuverének egyszerre érvényesíthetik az akaratukat a választottbírói eljárás felett, ebből ugyanis az következne, hogy ha a választottbírák biztosra akarnak menni azzal kapcsolatban, hogy az ítéletük jogilag kikényszeríthető lesz, ezen államok jogának a szűk közös metszetéhez kellene az eljárásukat igazítaniuk.

3.3.3 Transznacionális modell¹⁰¹

A transznacionális elmélet szerint a választottbírói jogisága nem egy vagy több nemzeti jogrendszerben, hanem egy külön transznacionális jogrendben, a választottbírói jogrendben gyökerezik. A választottbírói jogrend létét hirdető felfogás arra a gondolatra támaszkodik, hogy a választottbíráskodás közös szabályait a különböző államok jogai együttesen alkotják. Amíg tehát a vesztfáliai modell esetleges instabilitása abból fakadhat, hogy az a szűk közös metszetre épít, addig a transznacionális modell stabilitása éppen abban rejlik, hogy az a tág közös halmazt veszi alapul. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a nemzeti jogok közös halmazának gyakorlati alkalmazása esetén szükségszerűen feléled a többségi elv szelekciós hatása. A transznacionális felfogás a választottbírói szerep azon interpretációján alapszik, amely szerint a választottbírók is bírói szerepet töltenek be, csak nem valamely állam, hanem a nemzetközi közösség javára. Gaillard frappánsan mutat rá a vesztfáliai és a transznacionális megközelítés közötti különbségre, amikor azt mondja, hogy az előbbi az egyes államok sokaságát, míg az utóbbi az államok közösségét veszi számításba.¹⁰² A transznacionális modell alapkövét jelentő „*választottbírói jogrend kifejezés számot vet azzal a ténnyel, hogy a gyakorlatban az államok széles körben egyetértenek azon feltételekben, amelyeket a választottbíráskodásnak ki kell elégíteni ahhoz, hogy a vitarendezés*

⁹⁸ Uo. 24.

⁹⁹ Uo. 30–40.

¹⁰⁰ Uo. 31.

¹⁰¹ Uo. 40–64.

¹⁰² Uo. 42.

olyan kötelező módszere lehessen, amelynek eredménye, az ítélet, érdemes a végrehajthatóságra mint jogkövetkezményre.”¹⁰³

Az egyes elméletek rövid seregszemléje után térjünk vissza a kiinduló vizsgálati kérdéshez, és nézzük meg, hogy a különböző modellek milyen következtetésekre jutnak az érvénytelenített választottbíróági ítéletek végrehajthatóságával kapcsolatban. E kérdés mentén a fentebb ismertetett elméletek két nagy csoportja látszik körvonalazódni, így tehát praktikus szempontból fölöslegessé válik minden egyes elmélet esetében külön-külön részletezni az adott elméletnek a végrehajthatóságról alkotott álláspontját, elegendő bemutatni a két nagy csoportot és azok vélekedését.

Az első nagy csoportba tartozó modellek, amelyeket a jelen dolgozat szuverenitás-központú modelleknek nevez, azon az állásponton vannak, hogy az érvénytelenített választottbíróági ítéletek nem hajthatóak végre. Ebbe a csoportba tartozik a territorialista modell¹⁰⁴, az ítélkezési modell¹⁰⁵, a hibrid modell¹⁰⁶ és a monolitikális modell¹⁰⁷. Ezek a modellek különböző megközelítésből indulva, de végeredményben mind ugyanarra a következtetésre jutnak, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíróági ítélet, nemzetközi jellege dacára, valamely szuverén állam jogrendjének a része, mert az abba beágyazódva születik és abból nyeri jogiságát. Ebből a beágyazódottságból pedig az következik, hogy ha a jogrend, amelynek a választottbíróági ítélet a részét a képezi, érvényteleníti azt az ítéletet, akkor az az ítélet jogi szempontból megszűnik létezni, tehát végrehajthatatlan lesz, hiszen *ex nihilo nihil fit*.¹⁰⁸

A modellek másik nagy csoportját, a jelen dolgozat terminológiája szerint a választottbíróág-központú modellek csoportját, azok a modellek alkotják, amelyek azt a végkövetkeztetést támasztják alá, hogy az érvénytelenítés nem fosztja meg a nemzetközi kereskedelmi választottbíróági ítéleteket véglegesen az elismerés, illetve a végrehajtás lehetőségétől. A különböző modellek, abból kifolyólag, hogy különböző hipotézisekből indulnak ki, természetesen más úton jutnak el ehhez a végkövetkeztetéshez. Az azonban az összes választottbíróág-központú elméletre igaz, hogy azok tagadják a választottbíróági ítéletek beágyazódottságát, abban az értelemben, hogy az érvénytelenített ítéleteket, az érvénytelenítés ellenére is, létezőnek tekintik. A választottbíróág-központú modellek közé tartozik a delokalizációs modell¹⁰⁹, a szerződéses modell¹¹⁰, az autonómia modell¹¹¹, a koncessziós modell¹¹², a vesztfáliei modell¹¹³, és a transznacionális modell¹¹⁴.

¹⁰³ Uo. 49.

¹⁰⁴ MAYER, P. (2001) 165.

¹⁰⁵ YU (2004) 182.

¹⁰⁶ A hibrid modell megalkotói nem térnek ki *expressis verbis* az érvénytelenített ítéletek végrehajthatóságának kérdésére, de az elmélet egyéb megállapításaiból arra a következtetésre juthatunk, hogy a végrehajthatatlanság pártján áll a hibrid modell. Lásd például YU (2005) 15.

¹⁰⁷ GAILLARD (2013) 120.

¹⁰⁸ SANDERS (1959) 55. VAN DEN BERG (2010) 187.

¹⁰⁹ READ (1999) 186.

¹¹⁰ ONYEMA (2010) 36.

¹¹¹ YU (2005) 18.

¹¹² A koncessziós modell megalkotói nem térnek ki arra a konkrét kérdésre, hogy végrehajtható-e egy érvénytelenített ítélet. Abból kiindulva azonban, hogy a modell normatív programként azt hirdeti, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíróáságnak egyre inkább el kell szakadnia a székhely országtól. YU (2005) 21.

Jól látszik tehát, hogy teoretikus szinten azért nem lehet egyértelmű válaszra jutni az érvénytelenített választottbíróági ítéletek végrehajthatóságának kérdésében, mert a szuverenitás-központú illetve a választottbíróág-központú elméletek teljesen ellentétes azonban egyaránt legitim megközelítésből indulva egyaránt logikus következtetések útján értelem szerűen ellentétes, de a saját logikai rendszerükben egyaránt helyes megoldásokra jutnak.

4 Válasz helyett tendencia

Az előzőekben tehát beláttuk, hogy az érvénytelenített választottbíróági ítéletek végrehajthatóságával kapcsolatos vizsgálati kérdésre sem az állami gyakorlat, sem a jogi szabályozás szintjén nem adható egyértelmű válasz, mert az ezeken a szinteken kapott eredmények csupán a nemzetközi kereskedelmi választottbíróág természetéről alkotott versengő elméletek diverzitásának visszatükröződései. Amíg tehát vagy a szuverenitás-központú vagy a választottbíróág-központú elmélet nem válik egységesen elfogadottá, az érvénytelenített választottbíróági ítéletek sorsa is kétséges marad.

Nincs tehát válasz, van azonban tendencia. A tradicionálisnak¹¹⁵ tekintett szuverenitás-központú elméletekről ugyanis a hangsúly egyre inkább a történeti összehasonlításban modernnek tekinthető választottbíróág-központú elméletekre tolódott, és tolódik továbbra is.¹¹⁶ Ez a hangsúlyeltolódás, azaz a választottbíróág-központú elméletek egyre szélesebb körű elfogadottsága jól érzékelhető mind a jogi szabályozás, mind az állami gyakorlat szintjén, mind pedig abban, hogy mára már a legjelentősebb kommentátorok túlnyomó többsége a modern elméletek valamelyike mellett foglal állást. E hangsúlyeltolódás következményeként egyre elfogadottabbá válik az a nézet, hogy az érvénytelenített nemzetközi kereskedelmi választottbíróági ítéletek az érvénytelenítés ellenére továbbra is létezőnek tekintendők, és a megfelelő körülmények között elismerhetők és végrehajthatók.

A következőkben a tradicionálisan uralkodó jellegűnek tekinthető szuverenitás-központú elméletek háttérbe szorulásának és a modern, választottbíróág-központú elméletek ezzel párhuzamos térnyerésének folyamatát, és e folyamat eredményét, azaz az érvénytelenített választottbíróági ítéletek végrehajthatóságának egyre szélesebb körű elfogadottságát mutatjuk be röviden, kitérve a jogi szabályozásra, az állami gyakorlatokra, valamint a legjelentősebb kommentátorok állásfoglalásaira.

A tradicionális és a modern megközelítés közötti hangsúlyeltolódás jogi vetületének vizsgálatához az 1927-es Genfi Egyezmény, az 1958-as New York-i egyezmény, valamint az 1961-es Európai Egyezmény vonatkozó részeit kell górcső alá venni.

¹¹³ GAILLARD (2013) 120.

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ BORN (2014) 3390. Továbbá azt, hogy a szuverenitás-központú elméletek történetileg sokáig uralkodónak tekinthetők jól mutatja az is, hogy sok szerző tradicionálisnak nevezi ezeket a modelleket. Lásd például: PAULSSON (1981b) 242.; SAMPLINER (1997) 145.; CHAN (1999) 148.; MAYER P. (2001) 165.

¹¹⁶ CARBONNEAU (2000) 23.; BORN (2014) 3636.

A Genfi Egyezmény 2. cikk a) pontja szerint a külföldi választottbírószági ítélet akkor volt végrehajtható, ha a végrehajtást kívánó fél bizonyítani tudta, hogy a választottbírószági ítélet annak származási országában véglegesnek (*final*) minősül. A gyakorlatban ez a bizonyítás azonban csak úgy volt lehetséges, ha a székhely országtól különböző országban való végrehajtást megelőzte a székhely által kiadott végrehajtást engedélyező döntés.¹¹⁷ Ez a *de facto* létrejött kettős *exequatur* rendszer tehát egyértelműen kizárta az érvénytelenített ítéletek végrehajtásának lehetőségét.

A Genfi Egyezményt felváltó New York-i Egyezmény elődjéhez viszonyítva komoly lépést tett a választottbírószág-központú elméletekkel alátámasztott álláspont irányába azáltal, hogy a Jogi háttérrel szóló részben kifejtett módon, az V. cikk 1. bekezdésének diszkrecionális jellege és a VII. cikke 1. bekezdése által az Egyezménybe rendszerébe beemelt „legkedvezőbb jog” klauzula révén lehetővé tette az érvénytelenített ítéletek végrehajtását.

Az Európai Egyezmény ennél is tovább ment a megkezdett úton azáltal, hogy nem csak megnyitotta a diszkrecionalitás kiskapuját az államok számára, hanem egyenesen kötelezővé tette az érvénytelenítés tényének figyelmen kívül hagyását, ha az nem a IX. cikkben meghatározott okok alapján történt.

A tradicionális felfogáshoz képest, amely szerint a székhely államában érvénytelenített választottbírószági ítélet megszűnik létezni, így végrehajthatatlan, 1984-ben a Norsolor ügyben hozott Semmítőszéki ítélet hozott változást, azzal, hogy a választottbírószági ítélet végrehajthatósága szempontjából lényegtelennek tekintette annak érvénytelenítését. Később a Hilmarton és a Chromalloy ügyekben megerősítették, illetve részletezték az itt kifejtett indokokat, és azóta a francia bíróságok konzekvensen azt a felfogást követik, hogy a választottbírószági ítéletek az érvénytelenítés tényétől függetlenül végrehajthatók. Mindemellett az Egyesült Államokban, Belgiumban, Ausztriában, sőt az utóbbi években Hollandiában és Angliában is születtek olyan ítéletek, amelyek legalábbis bizonyos körülmények esetén elismerik az érvénytelenített választottbírószági ítéletek végrehajthatóságát.¹¹⁸ Ez a kibontakozó gyakorlat éles jogelméleti vitákat indított el, a Kereskedelmi Választottbírószági Nemzetközi Bizottság (ICCA) például az 1998-as Párizsi kongresszusán külön munkacsoportban vizsgálta a kérdést.¹¹⁹

A folyamatosan fejlődő joggyakorlattal egyidejűleg a jogtudósok jelentős része is, a választottbírószág-központú felfogás, és ezáltal az érvénytelenített választottbírószági ítélet végrehajthatósága mellett foglal állást.¹²⁰ Emellett persze továbbra is vannak olyan kommentátorok, akik az ezzel ellentétes álláspontot osztják.¹²¹

¹¹⁷ PAULSSON (1998a) 8.

¹¹⁸ Lásd az állami gyakorlatokat bemutató fejezetet.

¹¹⁹ Working Group III in VAN DEN BERG, Albert Jan (szerk.): *Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 Years of Application of the New York Convention* (Kluwer Law International 1999) 433–600.

¹²⁰ Lásd: ATTERBURY (1992); BORN (2014) 3638–3644.; CHAN (1999) 215.; DRAHOZAL (2000); FOUCHARD (1997) 329.; GAILLARD (1999b); GAILLARD (1999a); JARROSSON (1994) 329.; LASTENOUSE (1999); OSTROWSKY–SHANY (1998); PARK (1983) 27–28.; PAULSSON (1981a); PAULSSON (1983); PAULSSON (1987) 141.; PAULSSON (1998a); PAULSSON (1998b); READ (1999) 178.; RIVKIN (1999); SMIT (1989); TANIGUCHI (1999) 592.

¹²¹ Lásd: GHARAVI (2002); HULBERT (1998); RUBINO-SAMMARTANO (2001) 930.; VAN DEN BERG (1985); VAN DEN BERG (2010); VAN DEN BERG (2014)

Össességében tehát azt mondhatjuk, hogy az első vizsgálati kérdésre egyértelmű válasz nem adható, de tendenciák szintjén igaz az, hogy a tradicionális válasz helyét, miszerint az érvénytelenítés esetén a választottbírói ítélet végrehajthatatlan, egyre inkább átvenni látszik a modern szemlélet, amely szerint az érvénytelenítés ténye önmagában nem eredményezi a választottbírói ítélet végrehajthatatlanságát. Mindez azonban újabb dogmatikai kérdéseket vet fel, amelyeket a dolgozat következő részében tárgyalunk.

III. Második vizsgálati kérdés – Van-e létjogosultsága az érvénytelenítésnek?

Az előző részben lefolytatott vizsgálat során axiómaként tételeztük, hogy a székhely állam jogosult az érvénytelenítésre, és arra kerestük a választ, hogy az érvénytelenítés függvényében hogyan alakul a külföldi elismerés és végrehajtás lehetősége. A vizsgálat eredményeként odajutottunk, hogy a modern és egyre inkább tért hódító felfogás szerint az érvénytelenített ítéletek végrehajthatók. Ha mindezt a boncasztalra helyezzük, és tüzetesen megvizsgáljuk, akkor nyomban világossá válik, hogy az első vizsgálati kérdés tulajdonképpen az érvénytelenítés területi hatályára vonatkozott, a vizsgálat eredményeként kirajzolódó tendencia pedig arra mutat, hogy az érvénytelenítésnek nincsen extraterritoriális hatálya.

A jelen fejezetben azonban rámutatunk az első kérdésre válaszul kapott nem extraterritoriális érvénytelenítés paradox jellegére, és arra, hogy ez a paradox jelleg egyúttal az alapul fekvő vizsgálati kérdés alkalmatlanságára is rávilágít.

1 A nem extraterritoriális hatályú érvénytelenítés paradoxona

A nem extraterritoriális hatályú érvénytelenítés paradox jellegének bemutatásához először az érvénytelenítés jogintézményének rendszertani helyét, és abból fakadó funkcióját kell feltárnunk, ezt követően pedig azt kell vizsgálni, hogy az érvénytelenítés jogintézményének milyen sajátosságokkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy e funkcióját megfelelő módon lássa el.

A paradox jelleg akkor nyer bizonyítást, ha beigazolódik, hogy az érvénytelenítés képtelen betölteni a rendeltetését az extraterritoriális jelleg nélkül, vagy, hogy valamely, a funkciójából fakadó sajátosságának szükségszerű következménye az extraterritoriális hatály. Az érvénytelenítés rendszertani helyének vizsgálatához a New York-i Egyezmény által felállított kettős kontrollrendszerből kell kiindulnunk, amely a nemzetközi kereskedelmi választottbírói ítéletekkel kapcsolatos ellenőrzési mechanizmusokon belül primer és szekunder felülvizsgálati hatásköröket különböztet meg.¹²² A kontroll első pillérét az érvénytelenítés keretében a székhely gyakorolhatja. A második pillért az elismerés és végrehajtás megtagadása jelenti, amely jogot minden olyan állam gyakorolhatja, amelyben az ítélet elismerését vagy végrehajtását megkísérlik.

¹²² A kettős kontrollrendszer gondolata REISMANTól származik., Michael W. REISMAN: *Systems of Control in International Adjudication and Arbitration* (Duke University Press, 1992), idézi PAULSSON (1998a) 38. l. Ezt követően a kettős kontrollrendszert elmélet több szerzőnél is megjelenik, lásd: SCHWARTZ (1997) 128.; CHAN (1999) 214.; VAN DEN BERG (2014) 286.

A kontrollrendszer kettősségére, azért van szükség, mert a két pillér eltérő igényeket elégít ki, eltérő funkciót tölt be. Amíg ugyanis az érvénytelenítés lehetősége egy általános kontroll-lehetőség a választottbírói eljárás egy olyan időpillanatában, amikor sem a felek sem a bíróság nem lehet azzal tisztában, hogy milyen utóélete lesz vagy lehetne a választottbírói ítéletnek, addig a végrehajtás megtagadása az egy adott államban ténylegesen megindított végrehajtási eljárásban megjelenő kontroll lehetősége, amelynek hatása mind a felek, mind a bíróság számára tisztán látható előre. A kettős kontrollrendszer rendeltetésszerű működéséhez az szükséges, hogy a két pillér között valódi különbség legyen¹²³, e nélkül ugyanis a rendszer következetes kettőssége következetlen megkettőződésé silányul.

Álláspontunk szerint két sajátosság adódik abból, hogy az érvénytelenítés csak akkor képes betölteni a rendszertani helyéből fakadó funkcióját, ha érdemben különbözik a végrehajtás megtagadásától.

Az első sajátosság az, hogy az érvénytelenítés megsemmisítő típusú (*nullification*) felülvizsgálat, szemben a végrehajtás megtagadásával, amely csak és kizárólag az adott országban való végrehajtásra van hatással.¹²⁴ A másik sajátosság pedig az, hogy a választottbírói ítélet érvénytelenítése esetén a feleknek lehetősége van a választottbírói eljárás újbóli lefolytatására. A végrehajtás megtagadása esetén ugyanis az újbóli eljárásra nincs lehetőség, még akkor sem, ha a megtagadásra ad absurdum a Föld összes államában sor került.

A fent nevezett mindkét sajátosság magában hordozza, az érvénytelenítés extraterritoriális hatályának szükségszerűségét, az előbbi formállogikai, az utóbbi pedig jogdogmatikai alapon. Az érvénytelenítés megsemmisítő jellegéből fakadó teljes véglegessége ugyanis csak akkor értelmezhető, ha az a véglegesség extraterritoriális jelleggel minden esetleges elismerő vagy végrehajtó fórumra kihat. Ellenkező esetben ugyanis a véglegesség relativizálódna, és a két pillér közötti különbség eltűnne. Abból, hogy az érvénytelenítés esetén lehetőség van az újbóli eljárásra, azért következik az extraterritoriális hatály szükségszerűsége, mert ellenkező esetben a jogrendszer nyíltan legitimálná a jogbiztonság egyik alapkövének, a *res iudicata* elvének teljes megkerülését, hiszen lehetőséget adna arra, hogy ugyanazon jogvitában több, akár egymással ellentétes választottbírói ítélet létezzen.

Azáltal tehát, hogy beigazolódott, hogy az érvénytelenítés rendszertani funkciójából fakadó sajátosságai feltételezik annak extraterritoriális hatályát, bizonyítás nyert a nem extraterritoriális érvénytelenítés paradox jellege.

Az extraterritoriális érvénytelenítés imént bizonyított paradox volta rámutat arra, hogy az első vizsgálati kérdés, amely kétségbe vonja az érvénytelenítés extraterritoriális hatályát, inherensen logikátlan, mert azon a feltételezésen alapszik, hogy az érvénytelenítés extraterritoriális hatálya megkérdőjelezhető az érvénytelenítés jogintézménye létjogosultságának megkérdőjelezése nélkül, miközben a hatály valójában nem egy a jogintézménytől függetlenül létező paraméter, hanem annak esszenciális fogalmi eleme, azaz önállóan kérdésessé nem

¹²³ REISMAN–RICHARDSON (2012) 26.

¹²⁴ Uo.

tehető része. Ahhoz tehát, hogy az adott államnak az extraterritoriális kontroll gyakorlására való jogosultságát megkérdőjelezzük, nem az extraterritoriális jelleget, hanem általában véve a kontrollrendszer első pillérének, azaz az érvénytelenítésnek a legitimitását kell kérdésessé tennünk. Ebből kifolyólag annak axiómaként való tételezése mellett, hogy az érvénytelenítés definíció szerint csak extraterritoriális hatályú lehet, az új vizsgálati kérdést úgy fogalmazhatjuk meg, hogy van-e egyáltalán létjogosultsága az érvénytelenítés jogintézményének.

2. Válaszkeresés – az érvénytelenítés létjogosultsága

A következőkben tehát arra a kérdésre keressük a választ, hogy van-e létjogosultsága az érvénytelenítés jogintézményének. Számos szerző megkérdőjelezi a székhely állam arra vonatkozó jogosultságát, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbírói eljárással kapcsolatos felülvizsgálati jogkörének gyakorlása körében univerzális hatályú döntést hozzon, és ezáltal az akaratát a vele egyenrangú szuverénekre erőltesse.¹²⁵ E szerzők érvelésüket általában arra alapozzák, hogy az állam igazságmonopóliuma nem terjed túl annak területi határain, „mert az egyes államoknak mint politikai entitásoknak aligha lehet funkciója, illetve érdeke az, hogy a világ bármely jogalanyai között létrejövő privát viszonyokban univerzális igazságot szolgáltatassanak.”¹²⁶ Az egyes államoknak az extraterritoriális hatályú döntéshez való jogosultsága abból az irányból is támadható, hogy az adott állam jogrendjére semmilyen veszélyt nem jelenthet, ha egy az állam területén meghozott nemzetközi kereskedelmi választottbírói ítéletet más állam területén végrehajtanak.¹²⁷

A fent idézett szerzők a székhelyállam univerzális hatályú döntésre való jogosultságának kérdésessé tételével tulajdonképpen a korábban ismertetett kettős kontrollrendszer legitimitását kérdőjelezik meg. Ha a felülvizsgálati jogkörhöz fűződő állami érdeket állítjuk a középpontba, akkor abból a szempontból tényleg vitathatóvá válik a kettős kontrollrendszer legitimitása, hogy az erősebb jogosultságokat ad annak az államnak, amelynek csak teoretikus érdeke fűződik a kontroll gyakorlásához, mint annak az államnak, amely a végrehajtás során valóban, és közvetlenül érintett. Ez a gondolatmenet végeredményben oda futtatható ki, hogy a kettős kontrollrendszer legitimitási deficitje csak azzal oldható fel, ha az érvénytelenítés jogintézményét eltöröljük.

Mielőtt azonban – eljutva arra a következtetésre, hogy az érvénytelenítés nem fosztható meg annak extraterritoriális hatályától – a jogintézményt egészében nyilvánítanánk illegitimé és emelnénk ki a rendszerből, észre kell vennünk, hogy az érvénytelenítés létjogosultsága valójában nem az államok, hanem a felek érdekviszonyai felől közelítve vizsgálendő.

Álláspontunk szerint a felek nézőpontjából az érvénytelenítés lehetősége két okból tűnik nélkülözhetetlennek, amely két ok kapcsán vissza kell utalnunk az érvénytelenítés rendszertani helye által meghatározott funkciójára és e funkciójából

¹²⁵ AVANESSIAN (1991) 20.; PAULSSON (1998a) 18.; LASTENOUSE (1999) 38.; FOUCHARD (1999); GAILLARD (1999b) 44.;

¹²⁶ AVANESSIAN (1991) 20.

¹²⁷ LASTENOUSE (1999) 38.

fakadó sajátosságaira, a nélkülözhetetlenség okai ugyanis e két sajátosságból vezethetők le.

A feleknek az érvénytelenítés intézményére egyrészt annak megsemmisítő jellege miatt van szüksége, mert abból kifolyólag, hogy az érvénytelenítéssel az ítélet jogi szempontból végleg megszűnik létezni, a felek egyszer és mindörökre megszabadulhatnak az eljárási garanciákat súlyosan figyelmen kívül hagyó, komoly hibától szenvedő választottbíróági ítéletektől. Ezzel szemben, ha a kettős kontrollmechanizmus csak a szekunder szintre redukálódna, ahogy azt fentebb idézett szerzők kívánatosnak tartanák,¹²⁸ a vesztes fél arra kényszerülne, hogy minden egyes olyan fórumon, amely előtt a másik fél végrehajtást kezdeményez, újra és újra érdemi kifogásokat terjesszen elő.¹²⁹ Ezt a helyzetet Reisman egy angol közmondást parafrázálva találóan úgy jellemzi, hogy „*if the buck does not stop at the primary jurisdiction, it may not stop anywhere*”¹³⁰

Az érvénytelenítés intézménye nélkülözhetetlenségének másik oka abban rejlik, hogy csak és kizárólag érvénytelenítés esetén van lehetősége a feleknek a választottbíróági eljárás újbóli lefolytatására. Amellett ugyanis, hogy vesztes felet az érvénytelenítés megsemmisítő jellege megóvjá a végtelenített pereskedéstől, azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a felek eredeti célja a jogvitájuknak egy végrehajtható ítélettel való végleges rendezése, amely cél az első ítélet hibás volta esetén csak úgy érhető el, ha az érvénytelenítés tényének következtében lehetőség van az eljárás újbóli lefolytatására. Ebből következik tehát, hogy az az elsőre meggyőzőnek tűnő érvelés, miszerint az érvénytelenítésnek azért sincsen létjogosultsága, mert ha a választottbíróági ítélet valóban olyan mértékben jogsértő, hogy az az érvénytelenítéséhez vezethetne, akkor egyébként sem lenne olyan ország, amely azt végrehajtaná,¹³¹ valójában hibás, mert figyelmen kívül hagyja az érvénytelenítés e második lényegi következményét.

Azt, hogy a feleknek valós igénye van az érvénytelenítés jogintézményére, szemléletesen bizonyítja a belgiumi választottbíróági jog módosításainak története. A belga törvényhozás 1985-ben azért módosította a választottbíróági jogát, hogy Belgiumot még vonzóbb nemzetközi kereskedelmi választottbíróági székhellyé tegye.¹³² A módosítás tartalma szerint abban az esetben, ha egy belgiumi székhelyű választottbíróági eljárásban sem a felek valamelyikének, sem a jogvita tárgyának nem volt kapcsolata Belgiummal, az érvénytelenítés lehetősége kizárt volt. A '85-ös módosítás azonban olyannyira nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, hogy Belgium népszerűsége nemhogy nem nőtt, de rohamosan zuhanni kezdett.¹³³ Belgium a sikertelenség hatására felismerve az érvénytelenítés jogintézménye iránti

¹²⁸ Lásd: 119. lj.

¹²⁹ VAN DEN BERG (1981) 355.; PARK (1983); REISMAN–RICHARDSON (2012) 29.

¹³⁰ Michael W. REISMAN: *Systems of Control in International Adjudication and Arbitration*, (Duke University Press, 1992) 118. idézi VAN DEN BERG (2014) 287.

¹³¹ LASTENOUSE (1999) 44.

¹³² PAULSSON (1986) 69.

¹³³ VAN DEN BERG (2014) 276.

igényt,¹³⁴ egy 1998-as újabb módosítással visszaállította az érvénytelenítés jogintézményét, megengedve azonban a feleknek a kisserződés lehetőségét.¹³⁵

A második vizsgálati kérdésre válaszolva tehát elmondhatjuk, hogy annak ellenére, hogy számos szerző megkérdőjelezi a székhely államnak az érvénytelenítési jog gyakorlásához fűződő érdekét, és ezen keresztül a kettős kontrollrendszer legitimitását, az érvénytelenítés jogintézményére igenis szükség van, anélkül ugyanis a felek helyzete jelentősen elnehezülne, és a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás képtelen lenne betölteni a rendeltetését. Az érvénytelenítési jogkör jogosultjával kapcsolatos kérdés azonban továbbra is eldöntésre vár.

IV. Harmadik kérdés – Ki gyakorolhatja az érvénytelenítés jogát?

Az első vizsgálati kérdés alapján az érvénytelenítés hatályát vizsgáltuk, ezzel kapcsolatban azonban rámutattunk e kérdés abból fakadó helytelenségére, hogy az érvénytelenítésnek az extraterritoriális hatály elidegeníthetetlen fogalmi eleme, ezért ez utóbbi önállóan, az érvénytelenítés létjogosultságának megkérdőjelezése nélkül kérdésessé nem tehető. Ennek megfelelően az első vizsgálati kérdést újrafogalmaztuk, és a módosított változat már az érvénytelenítés létjogosultságára vonatkozott. E kérdés kapcsán rávilágítottuk arra, hogy a helyes megközelítés nem az állami érdekeket, hanem a felek érdekeit mérlegeli, és mivel a felek számára az érvénytelenítés jogintézménye nélkülözhetetlen, a létjogosultsággal kapcsolatos kérdésre pozitív választ adtunk.

Az, hogy az érvénytelenítés létjogosultságával kapcsolatos kérdésben a felek érdekei előtérbe helyezendők az állami érdekekkel szemben, nem jelenti azonban azt, hogy az érvénytelenítési jogkör gyakorlásával kapcsolatos kérdésben is ugyanez a helyzet. Amíg ugyanis az érvénytelenítés jogintézményének a kontrollrendszerből való kiemelése hűsbavágóan érintené a feleket, az érvénytelenítéssel kapcsolatos feladatmegosztás közvetlenül az államoknak, és nem pedig a választottbíráskodás egyéb szereplőinek az érdekeire van hatással.¹³⁶ A következőkben tehát azt vizsgáljuk, hogy milyen érdekek alapján, és kinek kellene jogosultnak lennie az érvénytelenítési jogkör gyakorlására.

1. Válaszkeresés – az érvénytelenítési jogkör jogosultja

Álláspontunk szerint arra a kérdésre, hogy ki gyakorolhassa az érvénytelenítés jogát, alapvetően két válasz képzelhető el. Vagy egy szuverén államot, vagy az államok nemzetközi közösségét illetheti meg az érvénytelenítés joga. A két válasz két különböző alapfeltevésből indul ki, de a saját rendszerén belül mindkettő következetes, amiből az következik, hogy a köztük történő választás értékválasztás, nem pedig helyes–helytelen distinkció. Látnunk kell azonban, hogy az érvénytelenítési jogkör jogosultjával kapcsolatos értékválasztás valójában – a dolgozat elméleti modelleket bemutató fejezetében vázolt logika alapján – ismét a

¹³⁴ DEMEYERE (1999) 308.

¹³⁵ BLOCK–HANOTIAU (1999).

¹³⁶ REISMAN–RICHARDSON (2012) 24.

nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás természetéről alkotott különböző modellek közötti választást jelenti.

Célszerűnek látjuk e tekintetben nem a már elemzett paradigmához és modellekhez visszatérni, hanem egy új paradigmát és ezen belül két új modellt bevezetni, amelyek az érvénytelenítési jogkör jogosultjával kapcsolatos értékválasztás szempontjából még szemléletesebben ábrázolják a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás természetét. Az új paradigma abból indul ki, hogy a választottbíráskodásnak létezik egy tisztán nemzeti (*domestic*) és egy tisztán nemzetközi változata, a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás pedig e két forma elegye, a kérdés csak az, hogy milyen arányban. A jelen dolgozatban domesztikációs modellnek nevezett felfogás szerint a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás nagyobb arányban hordozza magában a nemzeti kereskedelmi választottbíráskodás sajátosságait, míg az internacionális modell szerint a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás az államokat érintő választottbíráskodással tekinthető hasonló lényegűnek.

A domesztikációs modell tehát, a szuverenitás-központú modellekhez hasonlóan, azt vallja, hogy a választottbírói ítélet az adott állam jogrendjéből nyeri kötelező erejét és jogi értelemben vett kikényszeríthetőségét, azaz a székhely mintegy domesztikálja a hozzá esetenként akár semmilyen módon nem kapcsolódó jogvita rendezését. Így tehát, mivel a választottbírói eljárás az adott állam jogrendjének integráns része,¹³⁷ természetszerű, hogy a választottbírói ítélet érvényességével kapcsolatos utolsó szó is ezt az államot illeti meg, azaz eszerint a modell szerint az érvénytelenítési jog gyakorlására valamely állam kellene, hogy jogosult legyen.

Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy mely államot illesse meg ez a jogosultság, túlmutat a domesztikációs modell absztrakt keretein. A kérdés azonban *de lege lata* megválaszolható a New York-i Egyezmény V. cikk 1. bekezdésének e) pontjára való utalással,¹³⁸ másrészt normatív módon annak a megállapításával, hogy a székhely állam a leginkább megfelelő arra, hogy az érvénytelenítési jogkört gyakorolja,¹³⁹ többek között azért is, mert a feleknek a székhely kikötésére vonatkozó megállapodása felfogható úgy is, hogy azáltal a választottbírói eljárásukat az adott állam joghatósága alá helyezik.

Abból a szempontból logikusnak tűnik a domesztikációs felfogás szerinti hasonlítás, hogy a felek mind a nemzeti, mind a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás esetén az alapvetőnek tekinthető állami bírósági út helyett választják a jogvitájuk elintézésére megfelelőbbnek tartott választottbírói utat. Észre kell azonban vennünk, hogy az állami út alóli kisserződés motivációja a két esetben részben eltérő.¹⁴⁰ Amíg ugyanis a nemzeti választottbíráskodás esetén a felek az állami bírósági rendszer és eljárás, mint olyan alól szerződnek ki, mert a választottbírói utat hatékonyabbnak tartják, addig a nemzetközi kereskedelmi

¹³⁷ GAILLARD (1999b) 31.

¹³⁸ Vannak olyan nézetek, amelyek szerint az érvénytelenítési jogkör jogosultjának az Egyezmény általi megkettőzése károszt okozhat. HIRSCH (1979); Azzal kapcsolatban azonban, hogy két állam közül melyiknek kellene e jogot gyakorolnia, nincsen egyetértés az irodalomban. Lásd: 30. l.

¹³⁹ PAULSSON (1981) 370.; PARK (1983) 31.

¹⁴⁰ PARK (1995) 137.

választottbíráskodás esetén az állami szuverenitásból fakadó igazságmonopólium, mint olyan alól akarnak a felek kiszerezni, mert a köztük lévő ügylet és a jogvita nemzetközi jellege nemzeti szempontokat figyelmen kívül hagyó, pártatlan eljárást követel.¹⁴¹

A felek motivációjának e sajátossága azonban a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodást az államokat érintő választottbíráskodással teszi hasonlatossá. Abból a megfontolásból kiindulva pedig, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás intézményét életre hívó igények sok szempontból hasonlóak azokhoz az indokhoz, amelyek az államokat érintő jogviták választottbíróági útra való utalását alátámasztják, sok szerző arra a következtetésre jut, hogy üdvös lenne, ha a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás kontrollrendszere az államokat érintő választottbíráskodását mintázná, azaz ha a választottbíróági ítélet érvénytelenítésére egy független nemzetközi szerv lenne jogosult.¹⁴²

Jól látszik tehát, hogy ha a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás természetéről alkotott internacionális modellt fogadjuk el, és ezáltal az érvénytelenítés jogkörének a gyakorlását az államok nemzetközi közösségének a jogosultságává tesszük, akkor az tűnik az ideális megoldásnak, hogy e jogosultság gyakorlója egy erre a célra létrehozott nemzetközi szerv legyen.

Álláspontunk szerint e szerv létrehozásáig a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás kontrollrendszerének internacionalizálására a New York-i Egyezmény jelenlegi keretein belül az a megoldás képzelhető el, hogy az érvénytelenítés során a székhely az államok közösségének képviselőjeként, nem pedig a joghatósága alá tartozó jogviták felett hatalmat gyakorló szuverénként jár el. Ebből fakadó lényeges különbség azonban, hogy a nemzetközi közösség képviselőjeként eljáró állam csak a választottbíráskodást támogató államok nemzetközi közössége által általánosan elismert standardizált okokra alapított érvénytelenítésre lehetne jogosult,¹⁴³ sajátos nemzeti érdekeit pedig csak az extraterritoriális hatállyal nem bíró kontrolleszköz, a végrehajtás megtagadása útján érvényesíthetné.

Mint ahogy azt fentebb is lefektettük a domesztikációs és az internacionális elmélet közötti választás értékválasztás. Abban az értelemben tehát nem feloldható a vita, hogy a kettő közül valamelyik helyes válaszként felmutatható lenne. Ismét előállt tehát az a helyzet, hogy nincs egyértelmű válasz, de van egy kirajzolódni látszó tendencia, amely a mérleg nyelvét egyre inkább az internacionális modell felé billenti. Az érvénytelenített választottbíróági ítéletek végrehajtásával kapcsolatban bemutatott több szinten zajló folyamatok ugyanis egyértelműen abba az irányba mutatnak, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásnak egyre inkább a nemzetközi jellege domborodik ki. Az autonóm nemzetközi szerv legitimitását erősíti az is, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíróági úton eldöntött ügyek száma folyamatosan növekszik, és az abszolút értelemben vett számnövekedés mellett a

¹⁴¹ PARK (1989) 274., REISMAN-RICHARDSON (2012) 19.

¹⁴² Lásd például: YU (1998) 154–158.; FOUCHARD (1999) 613.; GAILLARD (1999b) 41.; WERNER (1999); Többen közülük konkrét követendő példaként hivatkoznak a befektetésvédelmi ICSID eljárások felülvizsgálati rendszerére, lásd: LASTENOUSE (1999) 42.; VAN DEN BERG (2014) 287.

¹⁴³ Ezekkel az okokkal kapcsolatban lásd: PAULSSON (1998a).

választottbíróóság elé utalt ügyek aránya is nő.¹⁴⁴ Egyre kevésbé egyértelmű tehát, hogy a nemzetközi kereskedelmi ügyekben az állami és a választottbíróági út közül tulajdonképpen melyik tekinthető alternatívának. Márpedig azáltal, hogy már-már kérdésessé válik, hogy a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás *de facto opt in* vagy *opt out* rendszernek minősíthető, egyre inkább megkérdőjeleződik az is, hogy lehet-e az államé az utolsó szó abban a bizonyos homokozóban történetekkel kapcsolatban.

„E szegmense a határokon átnyúló jogi kapcsolatoknak egy fejlődésben lévő terület [...], ezért a nyitott és kritikus szemlélet elengedhetetlen ahhoz, hogy elérjük a kölcsönös megértést és kiszámíthatóságot, sőt akár a teljes egyetértést.”¹⁴⁵ Paulsson 1983-ban mondott szavai ma is teljesen megállják a helyüket.

Felhasznált irodalom

Monográfiák

BORN (2014)	BORN, Gary B.: <i>International Commercial Arbitration</i> (Alphen aan Rijn, Kluwer Law International 2014)
CARBONNEAU (2000)	CARBONNEAU, Thomas E.: <i>Cases and Materials on The Law and Practice of Arbitration</i> 2. kiadás (Juris Publishing 2000)
DOMKE (1991)	DOMKE, Martin – WILNER, Gabriel M.: <i>Domke on commercial arbitration: (the law of practice of commercial arbitration)</i> (Deerfield Il, Clark Boardman Callaghan 1991)
GAILLARD (2013)	GAILLARD, Emmanuel: <i>A nemzetközi választottbíráskodás jogának elmélete</i> [ford. Korom Veronika és Metzinger Péter] (Budapest, HVG-Orac 2013)
FOUCHARD–GAILLARD–GOLDMAN (1999)	GAILLARD, Emmanuel – SAVAGE, John (szerk.): <i>Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration</i> (Hága, Kluwer Law International 1999)
ICCA (2011)	International Council for Commercial Arbitration: <i>ICCA's Guide to the Interpretation of the 1958 New York Convention: A Handbook for Judges</i> (Hága, International Council for Commercial Arbitration 2011)
KRONKE (2010)	KRONKE, Herbert [et al.] (szerk.): <i>Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: A Global Commentary on the New York Convention</i> (Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International 2010)

¹⁴⁴ BORN (2014) 93–97.

¹⁴⁵ PAULSSON (1983) 61.

- LEW (1978) LEW, Julian D. M.: *Applicable law in international commercial arbitration: a study in commercial arbitration awards* (Dobbs Ferry NY, Oceana 1978)
- ONYEMA (2010) ONYEMA, Emilia: *International Commercial Arbitration and the Arbitrator's Contract* (Abingdon on Thames, Routledge 2010)
- PLATTO–HORTON (1993) PLATTO, Charles – HORTON, William G. (szerk.): *Enforcement of foreign judgements worldwide 2. kiadás* (London, Graham & Trotman 1993)
- REDFERN–HUNTER (2009) REDFERN, Alan – HUNTER, Martin J. (et al.): *Redfern and Hunter on International Arbitration 5. kiadás* (Oxford, Oxford University Press 2009)
- RUBINO-SAMMARTANO (2001) RUBINO-SAMMARTANO, Mauro: *International Arbitration Law and Practice 2. kiadás* (Hága, Kluwer Law International 2001)
- VAN DEN BERG (1981) VAN DEN BERG, Jan Albert: *The New York Arbitration Convention of 1958: Towards a Uniform Judicial Interpretation* (Deventer, Kluwer Law and Taxation Publishers 1981)
- VÁRADY–BARCELÓ–MEHREN (2012) VÁRADY, Tibor – BARCELÓ, John J. – MEHREN, Arthur T.: *International Commercial Arbitration: A Transnational Perspective 5. kiadás* (St. Paul, Thomson Reuters 2012)

Tanulmányok

- DE BOISSÉSON (1999) DE BOISSÉSON, Matthieu: *Enforcement in Action: Harmonization Versus Unification* in VAN DEN BERG, Albert Jan (szerk.): *Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 Years of Application of the New York Convention* (Hága, Kluwer Law International 1999) 593–600.
- DONOVAN (2009) DONOVAN, Donald Francis: *Current Developments in the United States* in ROVINE, Arthur W. (szerk.) *Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation*, (Leiden, Martinus Nijhoff Publishers 2009) 83–85.
- GAILLARD (1999a) GAILLARD, Emmanuel: *Enforcement of Awards Set Aside in the Country of Origin: The French Experience* in VAN DEN

- BERG, Albert Jan (szerk.): *Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 Years of Application of the New York Convention* (Hága, Kluwer Law International 1999) 505–527.
- FOUCHARD (1999) FOUCHARD, Philippe: *Suggestions to Improve the International Efficacy of Arbitral Awards* in VAN DEN BERG, Albert Jan (szerk.): *Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 Years of Application of the New York Convention* (Hága, Kluwer Law International 1999) 601–615.
- HASCHER (1995) HASCHER, Dominique T.: *European Convention on International Commercial Arbitration (European Convention, 1961) – Commentary* in VAN DEN BERG, Albert Jan (szerk.): *XX Yearbook Commercial Arbitration* (Hága, Kluwer Law International 1995) 1006–1041.
- MAYER, P. (2001) MAYER, Pierre: *Revisiting Hilmarion and Chromalloy* in VAN DEN BERG, Albert Jan (szerk.), *International Arbitration and National Courts: The Never Ending Story* (Hága, Kluwer Law International 2001) 165–176.
- PAULSSON (1987) PAULSSON, Jan: *The extent of independence of international arbitration from the law of the situs* in LEW, Julian D. M. (szerk.): *Contemporary Problems in International Arbitration* (Dordrecht, Springer-Science+Business Media 1987) 141–148.
- REISMAN–RICHARDSON (2012) REISMAN, Michael W. – RICHARDSON, Brian: *The Present – Commercial Arbitration as a Transnational System of Justice: Tribunals and Courts: An Interpretation of the Architecture of International Commercial Arbitration* in VAN DEN BERG, Albert Jan (szerk.): *Arbitration: The Next Fifty Years*, (Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International 2012) 17–65.
- RIVKIN (1999) RIVKIN, David W.: *The Enforcement of Awards Nullified in the Country of Origin: The American Experience* in VAN DEN BERG, Albert Jan (szerk.): *Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 Years of Application of the New York Convention* (Hága, Kluwer Law International 1999) 528–543.
- TANIGUCHI (1999) TANIGUCHI, Yasuhei: *Enforcement in Action: Theoretical and Practical Problems* in VAN DEN BERG, Albert Jan (szerk.): *Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and*

Awards: 40 Years of Application of the New York Convention (Hága, Kluwer Law International 1999) 589–592.

- VAN DEN BERG (1999) VAN DEN BERG, Albert Jan: *The Application of the New York Convention by the Courts in VAN DEN BERG, Albert Jan (szerk.): Improving the Efficiency of Arbitration Agreements and Awards: 40 Years of Application of the New York Convention* (Hága, Kluwer Law International 1999) 25–35.

Folyóiratcikkek

- ATTERBURY (1992) ATTERBURY, S. Ward: *Enforcement of A-National Arbitral Awards Under the New York Convention of 1958*, Virginia Journal of International Law 1992/Winter 471–517.
- AVANESSIAN (1991) AVANESSIAN, Aida: *The New York Convention and Denationalised Arbitral Awards: (With Emphasis on the Iran – United States Claims Tribunal)*, Journal of International Arbitration 1991/1. 5–30.
- BLOCK–HANOTIAU (1999) BLOCK, Guy – HANOTIAU, Bernard: *The Law of 19 May 1998 Amending Belgian Arbitration Legislation*, Arbitration International 1999. 97–100.
- CHAN (1999) CHAN, Ray Y.: *The Enforceability of Annulled Foreign Arbitral Awards in the Unites States: A Critique of Chromalloy*, Boston University International Law Journal 1999/Spring 141–215.
- DEMEYERE (1999) DEMEYERE, Luc: *1998 Amendments to Belgian Arbitration Law: An Overview*, Arbitration International 1999. 295–314.
- DESHPANDE (1991) DESHPANDE, Vikram S.: *Article V. 1 (e) of the 1958 New York Convention: A Plea for Harmonious and Purposive Interpretation*, Journal of International Arbitration 1991/3. 77–90.
- DRAHOZAL (2000) DRAHOZAL, Christopher R.: *Enfrocing Vacated International Arbitration Awards: An Economic Approach*, American Review of International Arbitration 2000. 451–479.
- FOUCHARD (1997) FOUCHARD, Philippe: *La Portée Internationale de L'annulation de la Sentence Arbitrale dans Son Pays D'origine*, Revue de l'Arbitrage 1997. 329–352.

-
- GAILLARD (1988) GAILLARD, Emmanuel: *A Foreign View of the New Swiss Law on International Arbitration*, International 1988. 25–31.
- GAILLARD (1999b) GAILLARD, Emmanuel: *The Enforcement of Awards set Aside in the Country of Origin*, ICSID Review 1999. 16–45.
- GHARAVI (1997) GHARAVI, Hamid G.: *Chromalloy: Another view*, Mealey's International Arbitration Report January 1997. 21–27.
- HIRSCH (1979) HIRSCH, Alain: *The Place of Arbitration and the Lex Arbitri*, Arbitration Journal 1979/3. 43–48.
- HULBERT (1998) HULBERT: *Further Observations on Chromalloy: A Contract Misconstrued, A Law Misapplied, and An Opportunity Foregone*, ICSID Review 1998. 124–144.
- JARROSSON (1994) JARROSSON, Charles: *Note – Cour de cassation (1re Ch. civ.) 23 mars 1994 - Société Hilmarton v. société OTV*, Revue de l'Arbitrage 1994. 329–336.
- LASTENOUSE (1999) LASTENOUSE, Pierre: *Why Setting Aside an Arbitral Award is not Enough to Remove it from the International Scene*, Journal of International Arbitration 1999/2. 25–48.
- KECSKÉS–KOVÁCS (2011) KECSKÉS László – KOVÁCS Kolos: *A választottbíráskodás XX. századi fejlődése a nemzetközi egyezmények és dokumentumok tükrében*, Európai Jog 2011/3. 21–36.
- MALOUCHE (1991) MALOUCHE, Habib: *Recent Developments in Arbitration Law in Tunisia*, Journal of International Arbitration 1991/2. 23–32.
- MANN (1984) MANN, F. A.: *England Rejects "Delocalised" Contracts and Arbitration*, The International and Comparative Law Quarterly 1984. 193–198.
- MANN (1985) MANN, F. A.: *Where is an award made?*, Arbitration International 1985. 107–108.
- MANN (1986) MANN, F. A.: *The UNCITRAL Model Law - Lex Facit Arbitrum*, Arbitration International 1986. 241 – 260.
- MAYER, U. C. (1998) MAYER, Ulrich C.: *The Enforcement of Annulled Arbitral Awards: Towards a Uniform Judicial Interpretation of the 1958 New York Convention*, Uniform Law Review 1998. 583–

599.

- MUSTILL (1989) MUSTILL, Lord Michael: *Arbitration: History and Background*, *Journal of International Arbitration* 1989/2. 43–56.
- OSTROWSKI–SHANY (1998) OSTROWSKI, Stephen T. – SHANY, Yuval: *Chromalloy: United States Law and International Arbitration at the Crossroads*, *New York University Law Review* 1998. 1650–1693.
- PARK–PAULSSON (1983) PARK, William W., PAULSSON, Jan: *The Binding Force of International Arbitral Awards*, *Virginia Journal of International Law* 1983. 253–285.
- PARK (1983) PARK, William W.: *The Lex Loci Arbitri and International Commercial Arbitration*, *International and Comparative Law Quarterly* 1983. 21–52.
- PARK (1989) PARK, William W.: *Judicial Control in the Arbitral Process*, *Arbitration International* 1989. 230–279.
- PARK (1995) PARK, William W.: *Illusion and Reality in International Forum Selection*, *Texas International Law Journal* 1995. 135–204.
- PAULSSON (1981a) PAULSSON, Jan: *Arbitration Unbound: Award Detached from the Law of Its Country of Origin*, *International and Comparative Law Quarterly* 1981. 358–387.
- PAULSSON (1981b) PAULSSON, Jan: *The Role of Swedish Courts in Transnational Commercial Arbitration*, *Virginia Journal of International Law* 1981/Winter 211–251.
- PAULSSON (1983) PAULSSON, Jan: *Delocalisation of International Commercial Arbitration: When and Why it matters*, *International and Comparative Law Quarterly* 1983. 53–61.
- PAULSSON (1986) PAULSSON, Jan: *Arbitration Unbound in Belgium*, *Arbitration International* 1986. 68–72.
- PAULSSON (1998a) PAULSSON, Jan: *Enforcing Arbitral Awards Notwithstanding Local Standard Annulments*, *Asia Pacific Law Review* 1998. 1–28.
- PAULSSON (1998b) PAULSSON, Jan: *May or Must Under the New York Convention: An Exercise in Syntax and Linguistics*, *Arbitration International* 1998. 227–230.

-
- PAULSSON (2011) PAULSSON, Jan: *Arbitration in Three Dimensions*, International and Comparative Law Quarterly 2011. 291–324.
- PETROCHILOS (1999) PETROCHILOS, Georgios C.: *Enforcing awards annulled in the state of origin under the New York Convention*, International and Comparative Law Quarterly 1999. 856–888.
- READ (1999) READ, Pippa: *Delocalization of International Commercial Arbitration: Its Relevance in the Millennium*, American Review of International Arbitration 1999. 177–202.
- SAMPLINER (1997) SAMPLINER, Gary H.: *Enforcement of Nullified Foreign Arbitral Awards - Chromalloy Revisited*, Journal of International Arbitration 1997/3. 141–166.
- SANDERS (1959) SANDERS, Pieter: *New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Awards*, Netherlands International Law Review 1959. 43–55.
- SANDERS (1995) SANDERS, Pieter: *Unity and Diversity in the Adoption of the Model Law*, Arbitration International, 1995. 1–38.
- SANDROCK (2001) SANDROCK, Otto: *To Continue Nationalizing or to De-Nationalize That Is Now the Question*, American Review of International Arbitration 2001. 301–334.
- SCHWARTZ (1997) SCHWARTZ, Eric A.: *Comment on Chromalloy Hilmarton, à l'américaine*, Journal of International Arbitration 1997/2. 126–136.
- SMIT (1989) SMIT, Hans: *A-National Arbitration*, Tulane Law Review 1989/3. 629–646.
- VAN DEN BERG (1985) VAN DEN BERG, Albert Jan: *When Is An Arbitral Award Non-Domestic Under the New York Convention of 1958?*, Pace Law Review 1985/Fall 25–68.
- VAN DEN BERG (2010) VAN DEN BERG, Albert Jan: *Enforcement of Arbitral Awards Annulled in Russia*, Journal of International Arbitration 2010. 179–198.
- VAN DEN BERG (2011) VAN DEN BERG, Albert Jan: *Enforcement of Arbitral Awards Annulled in Russia – Case Comment on Dutch Supreme Court of 25 June 2010*, Journal of International Arbitration

2011. 617–641.

- VAN DEN BERG (2014) VAN DEN BERG, Albert Jan: *Should the Setting Aside of the Arbitral Award be Abolished?*, ICSID Review 2014. 263–268.
- WERNER (1999) WERNER, Jacques: *An Agenda for the Millenium*, Journal of International Arbitration 1999/3. 1–4.
- Yu (1998) Yu, Hong-Lin: *Total Separation of International Commercial Arbitration and Court Regime*, Journal of International Arbitration 1998/2. 145–166.
- YU–SAUZIER (2000) YU, Hong-Lin – SAUZIER, Eric: *From Arbitrator's Immunity to the Fifth Theory of International Arbitration*, International Arbitration Law Review 2000. 114–121.
- Yu (2004) Yu, Hong-Lin: *Explore the Void – An Evaluation of Arbitration Theories: Part I*, International Arbitration Law Review 2004. 180–190.
- Yu (2005) Yu, Hong-Lin: *Explore the Void – An Evaluation of Arbitration Theories: Part II*, International Arbitration Law Review 2005. 14–22.

Esetek

- Götaverken (F)* France No. 3, General National Maritime Transport Company (GMTC) Libya, as legal successor of Libyan General Maritime Transport Organization (GMTO) v. AB Götaverken, Cour D'Appel (1st Chamber) Of Paris, 21 February 1980, VI Yearbook Commercial Arbitration (Kluwer International 1981) 221–224.
- Norsolor (F)* Pabalk Ticaret Limited Sirketi v. Norsolor S.A., Cour de Cassation [Supreme Court] (First Civil Chamber), 9 October 1984, XI Yearbook Commercial Arbitration (1986) 484–490.
- Polish Ocean Line (F)* Société Polish Ocean Line v. société Jolasry, Cour de Cassation (1Ch. civile), 10 March 1993, Revue de l'Arbitrage (1993) 276.
- Oberstergerichtshof (A)* Kajo-Erzeugnisse Essenzen GmbH v. DO Zdravilisce Radenska, Oberster Gerichtshof, 20 October 1993; 23 February 1998, XXIV Yearbook Commercial Arbitration (1999)

919–927.

<i>Chromalloy (US)</i>	US No. 230, <i>Chromalloy Aeroservices Inc. v. The Arab Republic of Egypt</i> , United States District Court, District of Columbia, Civil No. 94-2339 (JLG), 31 July 1996, XXII Yearbook Commercial Arbitration (1997) 1001–1012.
<i>Chromalloy (F)</i>	Cour d'Appel, Paris, 14 January 1997 (<i>The Arab Republic of Egypt v. Chromalloy Aeroservices, Inc.</i>), XXII Yearbook Commercial Arbitration (1997) 691–695.
<i>Hilmarton (F)</i>	Cour de Cassation, 10 June 1997 (<i>Omnium de Traitement et de Valorisation - OTV v. Hilmarton</i>), XXII Yearbook Commercial Arbitration (1997) 696–698.
<i>Baker Marine (US)</i>	<i>Baker Marine (Nig.) v. Chevron (Nig.) Ltd., Chevron Corp., Inc. and others</i> , United States Court of Appeals for the Second Circuit, Not Indicated, 12 August 1999, ASA Bulletin (1999) 575–582.
<i>Oberlandesgericht, Rostock (D)</i>	Oberlandesgericht, Rostock, October 28, 1999, XXV Yearbook Commercial Arbitration (2000) 717.
<i>Spier (US)</i>	US No. 325, <i>Martin I. Spier v. Calzaturificio Tecnica, S.p.A.</i> , United States District Court, Southern District of New York, 86 Civ. 3447 (CSH), 22 October 1999; 29 November 1999, XXV Yearbook Commercial Arbitration (2000) 1041–1164.
<i>Oberlandesgericht, Dresden (D)</i>	Oberlandesgericht, Dresden, January 31, 2007, XXXIII Yearbook Commercial Arbitration (2008) 510.
<i>TermoRio (US)</i>	US No. 621, <i>TermoRio S.A. E.S.P. (Colombia), LeaseCo Group and others v. Electranta S.P. (Colombia), et al.</i> , United States Court of Appeals, District of Columbia Circuit, 06-7058, 25 May 2007, XXXIII Yearbook Commercial Arbitration (2008) 955–969.
<i>Yukos – Rosneft (NL)</i>	Netherlands No. 34, <i>OA O Rosneft (Russian Federation) v. Yukos Capital s.a.r.l. (Luxembourg)</i> , Hoge Raad [Supreme Court], First Chamber, 09/02565 EE, 25 June 2010, XXXV Yearbook Commercial Arbitration (2010) 423–426.
<i>Yukos – Rosneft (UK)</i>	<i>Yukos Capital v. OJSC Rosneft Oil Co.</i> [2011] EWHC 1461 (Comm.) (English High Court)

Jogszabályok és egyéb jogi dokumentumok

A külföldi választottbírósági ítéletek végrehajtásáról szóló, Genfben 1927. szeptember 26-án kelt Egyezmény

A külföldi választottbírósági határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, New Yorkban 1958. június 10-én kelt Egyezmény (Magyarországon az 1962. évi 25. törvényerejű rendelettel kihirdetve)

A nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodásról szóló, Genfben 1961. április 21-én kelt Európai Egyezmény (Magyarországon az 1964. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetve)

Az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL) által kidolgozott 1985-ben elfogadott (2006-ban felülvizsgált) modelltörvény.

Az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL) által kidolgozott választottbírósági szabályzat

Codice di procedura civile (Olasz polgári eljárásjogi törvénykönyv)